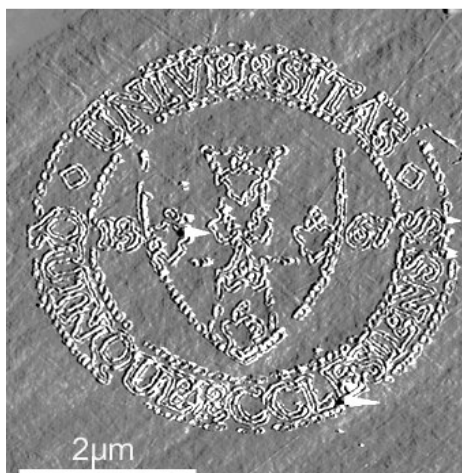

**AMYLOID BÉTA-FIBRILLUMOK MORFOLÓGIAI ÉS
NANOMECHANIKAI VIZSGÁLATA ATOMERŐ-
MIKROSKÓPPAL**

Dr. Karsai Árpád

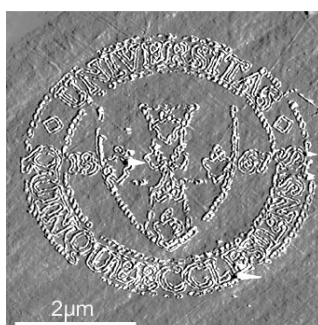
**Pécsi Tudományegyetem
Általános Orvostudományi Kar
Biofizikai Intézet**

2008

AMYLOID BÉTA-FIBRILLUMOK MORFOLÓGIAI ÉS NANOMECHANIKAI VIZSGÁLATA ATOMERŐ- MIKROSKÓPPAL

Dr. Karsai Árpád

Program: Biokémia és molekuléris biológia
Doktori Program vezetője: Dr. Sümegei Balázs
Alprogram B-130 Funkcionális fehérjedynamika vizsgálata biofizikai módszerekkel
Alprogramvezető: Dr. Somogyi Béla
Dr. Nyitrai Miklós
Témavezető ifj. Dr. Kellermayer Miklós

Pécsi Tudományegyetem
Általános Orvostudományi Kar
Biofizikai Intézet

BEVEZETÉS

Az Alzheimer-kór súlyos neurodegeneratív megbetegedés, melyet Alois Alzheimer írt le 1907-ben. A kórképre jellemző a kognitív és memória funkciók progresszív romlása, neuropszichiátriai és viselkedési zavarok, és a mindennapi életvitel jelentős minőségi leromlása. Az Alzheimer-kór incidenciája az életkor előrehaladtával progresszíven nő. A hetvenöt éven túli korcsoportban előfordulása eléri a 15%-ot. Ha figyelembe vesszük, hogy a fejlett országokra az átlagéletkor fokozatos növekedése, valamint a populáció előregedése jellemző, érthetővé válik, hogy a kórkép, az érintett betegeken túl, nagy terheket ró a társadalomra is. A helyzetet súlyosbítja az a tény, hogy az elmúlt évtizedek kutatásai ellenére hatásos gyógymód nem áll rendelkezésünkre a már kialakult kórkép gyógyítására, a betegség progressziójának megállítására, vagy a kórkép kialakulásának megelőzésére. Ezen okok miatt egyre nagyobb figyelem irányul az Alzheimer-kór jobb megértésére.

Az Alzheimer-kórban egy transzmembrán fehérje, az amyloid prekursor protein (APP) 39-43 aminosavból álló proteolitikus hasítási termékeiből, az amyloid- β (A β) peptidekből felépülő, oldhatatlan aggregátumok, úgynevezett amyloid plakkok alakulnak ki és rakódnak le a központi idegrendszer extracelluláris térrészeiben. Az A β -peptidek keletkezése önmagában fiziológiás folyamat, de normál körülmények között a peptidek nem mutatnak aggregációs hajlamot. Alzheimer-kórban, eddig nem tisztázott okok miatt, a peptidek másodlagos szerkezete megváltozik. Ebben a tévesen, avagy kórosan tekeredett (misfolded) állapotban megnő a peptidek aggregációs hajlama, és felszaporodásukkal amyloid plakkokat hoznak létre a központi idegrendszerben.

Az amyloid plakkok elsősorban a hippocampus és az amygdala területén valamint a frontális, temporális és parietális lebenyben figyelhetők meg. A plakkok megjelenésével párhuzamosan progrediáló idegsejt elhalás is zajlik, mely idővel makroszkóposan is kimutatható agyi atrófiához vezet. Az amyloid plakkok fő komponensei tehát az amyloid β (A β) -fibrillumok, A β -peptidekből felépülő szigorúan rendezett szerkezetű struktúrák, melyeket a plakkok központi részében helyezkednek el, körbevéve disztrófikus dentritekkel és axonokkal, valamint reaktív astrocitákkal és aktivált microglia sejtekkel. Emellett fellép egy markáns, intracellulárisan megjelenő patológiás elváltozás, a neurofibrilláris kötegek megjelenése a neuronok sejttestjeiben, melynek háttérében a tau mikrotubulus kötő fehérje hiperfoszforilációja és aggregációja áll.

Mivel az A β -fibrillumok jelenléte, illetve mennyisége korrelációt mutat a kórkép súlyosságával, élénk figyelem irányul az A β -fibrillumok szerkezetének valamint a

fibrillogenezis mechanizmusainak pontosabb megértésére. Ugyanakkor jelenleg sem tisztázott teljes mértékben, hogy az abnormális térszerkezetet felvett A β -peptidek aggregációja áll-e elsődlegesen a neuronpusztulás és így az Alzheimer-kór kialakulásának hátterében, vagy egyéb, az A β -fibrillumok és amyloid plakkok megjelenésével párhuzamosan zajló folyamat. Egyre több bizonyíték mutat arra, hogy maguk az amyloid plakkok rezervoárként szolgálnak olyan A β -oligomerek számára, melyek direkt neurotoxikus tulajdonságokkal rendelkeznek.

Túl az Alzheimer-kór orvosbiológiai jelentőségén az A β -fibrillumok fizikokémiai- és önszervező tulajdonságai lehetővé teszik, hogy modellként szolgáljanak peptid alapú, önfelépítő struktúrák létrehozásához és vizsgálatához, melyek nanotechnológiai szempontból is értékes, az alap kutatáson túlmutató gyakorlati alkalmazási lehetőségeket rejthetnek magukban.

VIZSGÁLÓ MÓDSZEREK

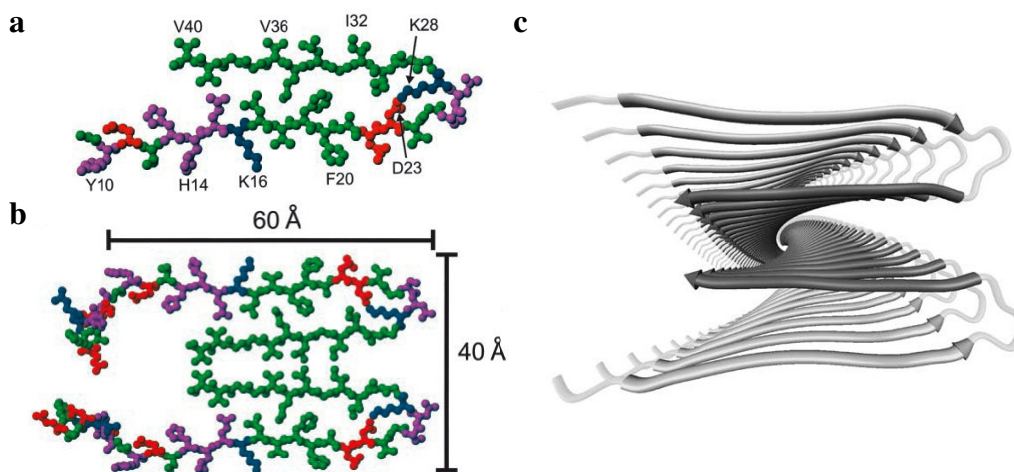
Az első szerkezeti információk röntgendiffrakciós mérésekből származnak. A mérések tanúsága szerint az A β -fibrillumokra és egyben minden más típusú amyloidra jellemző egy sajátos diffrakciós mintázat, mely arra utal, hogy a fibrillumok nagy fokban rendezett, β -lemez szerkezetű monomerekből felépülő struktúrák. Morfológiai szempontból elektronmikroszkópos, illetve későbbiekben atomerő-mikroszkópos (AFM) és más pásztázó próba mikroszkópos megfigyelések gazdagították a rendelkezésünkre álló tudást. Lényegében ezen vizsgálómódszerek, valamint kémiai festési eljárások eredményeiből született meg az amyloid empirikus definíciója. Jelenleg amyloidnak tekinthető az a peptid vagy fehérje asszociátum, mely 1) mutatja a karakterisztikus röntgen diffrakciós mintázatot (később kerül részletesebb tárgyalásra) 2) nem elágazó fibrilláris struktúrákat alkot, 3) pozitív reakciót ad bizonyos festékmolekulákkal, melyek közül a Thioflavin-T és a Congo-vörös a legfontosabb.

Hagyományos szerkezet-meghatározó módszerekkel nem sikerül közelebb jutni az amyloid fibrillumok pontos szerkezetének megismeréséhez. Ennek oka, hogy a felépülő fibrillumok és belőlük kialakuló aggregátumok vízben oldhatatlanok. Tovább nehezíti a helyzetet az a tény, hogy az A β -peptidek nem kristályosíthatók.

AZ EGYES A β -FIBRILLUMOK FELTÉTELEZETT SZERKEZETE

Az Alzheimer-kórban döntően kétféle A β -peptidből képződnek A β -fibrillumok: A β 1-40 és A β 1-42. Bár a két peptid csupán két aminosavban különbözik egymástól, mind szerkezetükben és mind tulajdonságaikban igen eltérő fibrillumokat alakítanak ki.

A jelenleg elfogadott modell szerint A β 1-40 fibrillumok esetében β -szál – kanyar – β -szál (más néven β - β -ív (Efimov, 1987)) szerkezetű monomerek sorakoznak a fibrillum hossz tengelyére merőlegesen és alakítanak ki két β -lemezt. A β - β ív szerkezetet egy a D23 és K28 aminosavak oldalláncai közt kialakuló só-híd stabilizálja (1. ábra). Két, helikálisan egymásba csavarodó β -lemez duplex alakít ki egy protofilamentumot. Több, a fibrillum hossz tengelyében egymással párhuzamosan futó protofilamentum alakítja ki az ugyancsak helikális szerkezetű fibrillumot.

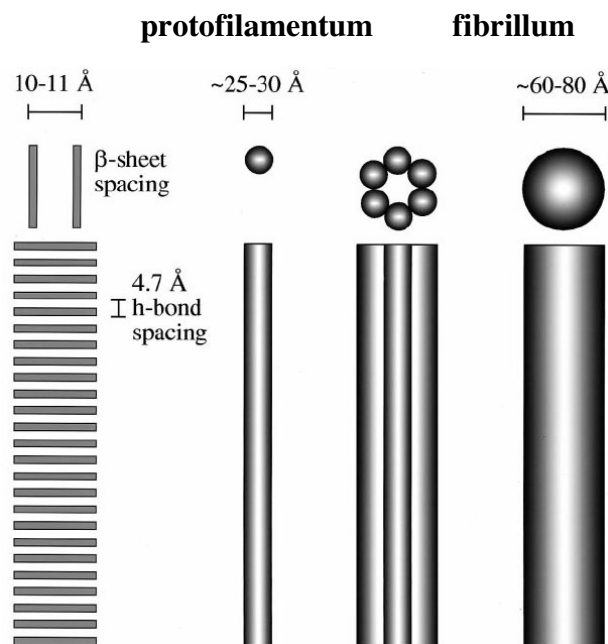

1. Ábra. Az A β 1-40 protofilamentum szerkezeti modellje. **a.** A β 1-40 peptid protofilamentumon belüli szerkezetének modellje (zöld: hidrofób oldallánc, piros: savas oldallánc, lila: bázikus oldallánc, kék: hidrofil oldallánc). Nyilak jelölik a peptid szerkezetét stabilizáló só-hidat. **b.** A β 1-40 peptidek által kialakított duplex szerkezeti modellje **c.** A helikális szerkezetű protofilamentum modellje.

Egy a közelmúltban A β 1-42-es fibrillumokról megjelent munka szerint a β - β -ívet intermolekuláris és nem intramolekuláris kölcsönhatások stabilizálják. Ebben a modellben egyetlen β -lemez duplex alakít ki egy protofilamentumot. Az A β -protofilamentumok egymással párhuzamosan rendeződve építik fel a 4-8 nm vastag helikális A β 1-42 fibrillumot.

Az érett fibrillumokra általánosan igaz, hogy rendezett szerkezetű, egyenes lefutású vagy helikális, el nem ágazódó struktúrák. Jellemző rájuk, hogy röntgen diffrakciós mintázatukon egy a fibrillum hossz tengelyére merőleges 4,7 Å valamint a hossz tengellyel párhuzamos 10,7 Å ismétlődést reprezentáló reflexió figyelhető meg. A 4,7 Å távolság megfelel az egyes β -lemez konformációjú monomerek közötti hidrogén híd távolságnak, míg a 10,7 Å megfelel a fibrillum hossz tengelyére merőlegesen elhelyezkedő β -lemezek oldalláncai közötti távolsággal.

A hidrogén hidakkal összekapcsolódó β -peptidek alakítják ki a fibrillumok hossz tengelyében futó protofilamentumokat (2. ábra), melyeket ma a fibrillumok szerkezeti alapegységeinek tekintünk.

2. Ábra. Az A β -fibrillumok szerkezetére jellemző a hierarchikus szerveződés.

EGYEDI FIBRILLUMOK VIZSGÁLATA ATOMERŐ-MIKROSZKÓPPAL

Az amyloid fibrillumok morfológiájának tanulmányozásában az AFM egy, egyre szélesebb körben használt, igen informatív vizsgálóeljárás. A mikroszkóp egy flexibilis rugólapon elhelyezkedő nanométeres végátmérőjű tűvel pásztázza le a mintát, topografikus, háromdimenziós, azaz magasság információt is tartalmazó képeket hozva létre.

Legfőbb előnye más mikroszkópos technikákkal szemben, hogy alkalmas biológiai minták natív szerkezetének vizsgálatára, fiziológiás vagy fiziológiás körülményeket modellező kondíciók közt. Az AFM elvileg szubnanométeres, tipikus esetben 1-5 nanométeres részletek elkülönítésére ad lehetőséget, mely lehetővé teszi, hogy az amyloid minták a fibrillogenezis bármely stádiumában vizsgálhatók legyenek.

Lehetőség van arra, hogy egymást követő pásztázások sorozatát elkészítve, az idő függvényében kövessük nyomon a mintában végbemenő morfológiai változásokat. Bár az AFM időbeli felbontása messze elmarad a fénymikroszkópos technikáktól, az átlagosan 2-4 perc alatt rögzített felvételekből összeállított képek sorozatai így is bepillantást engednek a fibrillum formálódás folyamatába, lehetővé téve a morfológiai változások időbeli követését akár egyetlen amyloid fibrillum esetében is. Így olyan jelenségek is megfigyelhetők, melyek molekulásokokon végzett kísérletek esetében kiátlagolódnának.

PEPTID ALAPÚ NANO-VEZETÉK HÁLÓZATOK

Az amyloid peptidek kedvező fizikai-kémiai tulajdonságai elméletileg lehetővé teszik, hogy építőegységei lehessenek nano-léptékű önszerveződő rendszereknek és szerkezeteknek.

Számos eredmény bizonyítja az amyloid alapú nano-skálájú struktúrák relevanciáját és elvi működőképességét. Élesztő sejtekben expresszálandó Sup35 fehérje N-terminális és középső, úgynevezett NM régiójának genetikai módosításával sikerült létrehozni olyan amyloid fibrillumokat, melyek egy cisztein SH csoportján keresztül képesek kolloidális arany partikulumok megkötésére, bizonyítva, hogy a célzott módosításokkal új tulajdonságokkal ruházhatók fel amyloid képzésre alkalmas fehérjék, anélkül, hogy alapvető tulajdonságaikat elveszítenék.

A β 1-42 rendezett, hexagonálisan mintázott mutató hálózatot képes kialakítani grafit (HOPG) felszínen. Alfa-synuclein esetében hasonló elrendeződést figyeltek meg csillám felszínen.

A rendezett, megjósolható szerkezetű, valamint szabályozható hálózatok létrehozása kulcsfontosságú a célzott alkalmazhatóság szempontjából.

CÉLKITŰZÉSEK

Kísérleteink során az A β -fibrillumok szerkezeti dinamikáját, mechanikai stabilitását valamint a fibrillogenezis folyamatát terveztük tanulmányozni nanobiotechnológiai módszerekkel.

1. Munkánk során első lépésben szintetikus úton előállított különböző A β -peptidekből (A β 1-42, A β 1-40, A β 25-35, A β 25-35_K28Ac, A β 25-35_G25Ac) kívántunk A β -fibrillumokat előállítani, azokról nagy felbontású felvételeket készíteni atomerő-mikroszkóp segítségével, morfológiai vizsgálatok céljából.
2. Egyedi molekula manipulációs technikákkal, AFM segítségével, in-situ erőspektroszkópiás méréseken keresztül tanulmányozni kívántuk az egyes A β -fibrillum variánsok szerkezeti dinamikáját, mechanikai stabilitását.
3. Vizsgálni kívántuk A β 25-35, illetve különböző helyeken acetilált peptidből felépülő A β 25-35 fibrillumok mechanikai stabilitását és csillámfelszínen mutatott káliumfüggő, trigonális orientációját.
4. Pásztázó próba kimográfiával az A β 25-35 és A β 1-42 fibrillumok polimerizációjának követésével kívántuk vizsgálni egyedi fibrillumok növekedési dinamikáját csillám és grafit felszínen.

EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

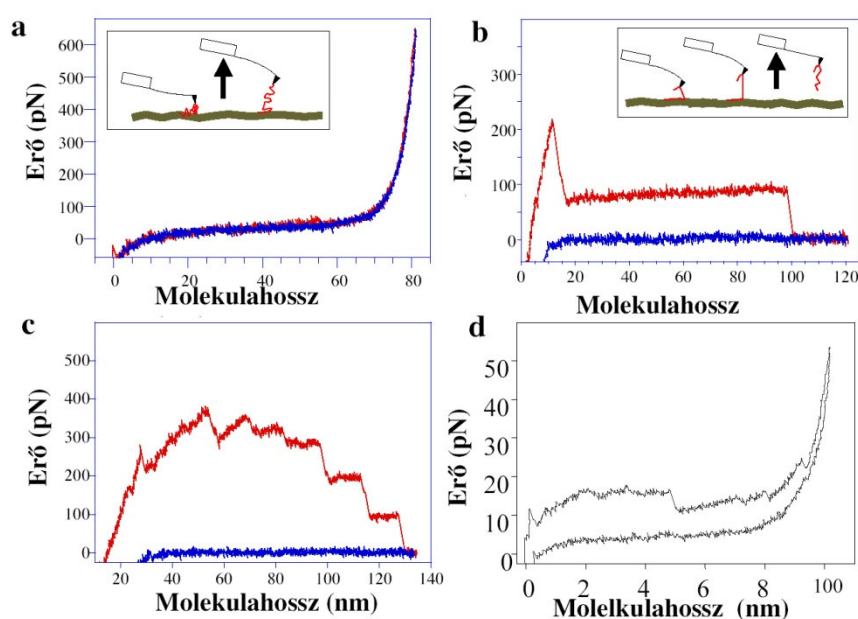
A β -FIBRILLUMOK MORFOLÓGIÁJA ÉS BELSŐ SZERKEZETI DINAMIKÁJA

A β -AMYLOID FIBRILLUMOK ERŐSPEKTROSKÓPIÁJA

Az A β 1-40 fibrillumokon elvégzett erőspektroszkópiás mérések során sikerült első ízben megörökíteni a β -amyloidokra jellemző, karakterisztikus erőválaszokat. Kísérleteinkben kovalens keresztkötővel (GOPS) a felszínhez rögzített amyloid fibrillumokat manipuláltunk mechanikailag AFM segítségével.

A kapott erőgörbék alapján két alapvető, elemi mechanikai választ figyeltünk meg: 1.) nem-lineáris rugalmas választ (3.a ábra) és 2.) erő platót. (3.b ábra)

Gyakran megfigyelhető az elemi mechanikai jelenségek hierarchikus egymásra épülése, például többszörös erő platók formájában (3.c ábra), illetve a nemlineáris rugalmas viselkedés kombinálódása erő platókkal (3.d ábra).

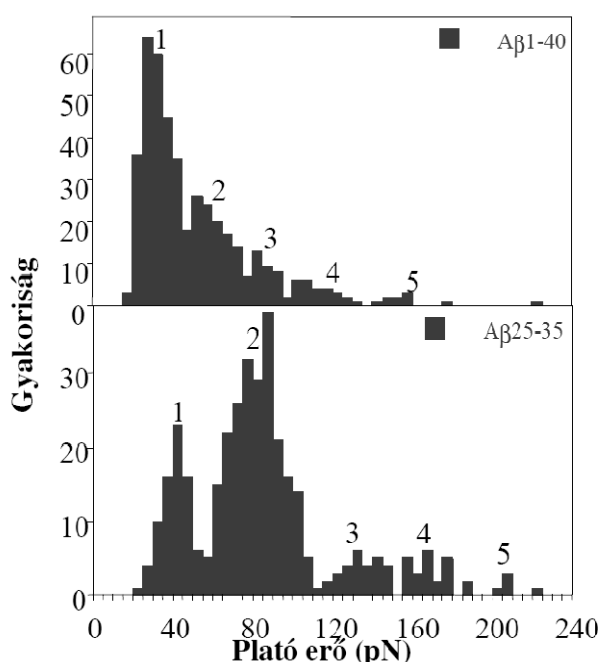
3. Ábra. A β -fibrillumok molekuláris erőspektroszkópiája. **a.** Nem-lineáris rugalmas erőválasz. **b.** Erő plató. **c.** Hierarchikusan egymásra épülő, lépcsőt kialakító erő platók. **d.** Nem-lineáris erőválasz kombinálódása erő platóval. **Betét ábrák:** a kísérleti elrendezést szemléltetik.

A mechanikailag perturbált amyloid fibrillumok esetében megfigyelt erő plató legelfogadhatóbb magyarázata az, hogy a filamentumot felépítő alegységet, azaz egy

protofilamentumot vagy - abban az esetben ha, egy protofilamentumot több β -lemez egység épít fel – egy β -lemez egységet fejtünk le a fibrillum felszínéről. A hierarchikus erő plató azzal magyarázható, hogy több protofilamentumot illetve β -lemez egységet fogunk és húzunk le egy időben a fibrillum felszínéről.

A β -AMYOLID FIBRILLUMOK MECHANIKAI UJJLENYOMATA

Megfigyeléseink szerint az erő platók magassága (“plató erő”) diszkrét eloszlást mutat, melyben a csúcsok egy egységnyi plató erőnél és ennek egész számú többszöröseinél jelentkeznek (4. ábra). Az egységnyi plató erő megfeleltethető az egyetlen protofilamentum lecipázásához szükséges erővel. Méréseink alapján megállapítottuk, hogy az egységnyi plató erő az A β 1-40 esetében 33 pN, az A β 25-35 esetében 41 pN.

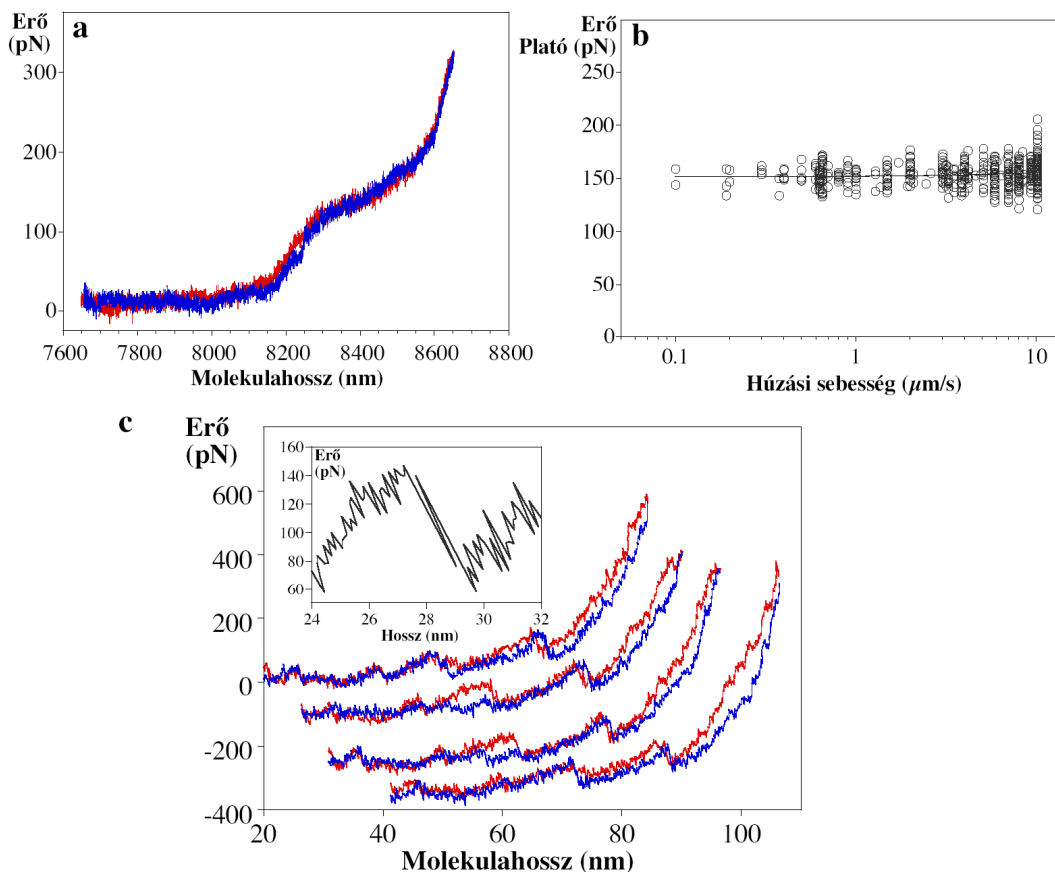

4.Ábra. A plató erő eloszlása A β 1-40 (fent) és A β 25-35 fibrillumok (lent) esetén. A számok a plató átmenetben résztvevő polimerláncok (protofilamentumok) számát jelölik.

Egyik lehetséges magyarázat lehet a különbségre az A β 1-40 és A β 25-35 fibrillumok esetében, a Lys²⁸ reziduum eltérő helyzete és ebből fakadó eltérő szerepe a fibrillumok stabilizálásában. Az A β 1-40 esetében a Lys²⁸ sóhidat alakít ki az Asp²³ reziduummal és így az A β monomer, hajtúkanyar szerkezet stabilizálásában vesz részt, míg az A β 25-35 esetében elképzelhető, hogy intrafibrilláris stabilizáló kölcsönhatást alakít ki egy szomszédos protofilamentumban elhelyezkedő monomer Met³⁵ reziduumával és így a fibrillum stabilizálásában játszik szerepet.

REVERZIBILIS JELENSÉGEK A FIBRILLUMOK BELSŐ DINAMIKÁJÁBAN

Fontos megfigyelésünk, hogy a szétcipzározódás reverzibilis (5. ábra). Azaz, a lefejtett láncok képesek nagy sebességgel visszakapcsolódni, visszafeküdni a fibrillum felületére (összeczipzározódás). Ez abban az esetben válik detektálhatóvá, ha az erőspektroszkópia során lefejtett fibrillum alegység a húzás során nem szakad le a rugólapka tűjéről (vagy a fibrillum felszínéről). Így a visszaengedés folyamán monitorozhatók a rendszer relaxációja alatt bekövetkező erőátmenetek.

5. Ábra. Aβ1-40 fibrillumok reverzibilis és repetitív erőválaszai. **a.** Reverzibilis erő plató, mely esetében a plató egy nem-lineáris elasztikus erőválasszal csatoltan látható. **b.** Plató erők a húzási sebesség függvényében. A plató erőket ugyanazon a fibrillumon mértük egymásután, változó húzási sebesség mellett **c.** Reverzibilis erőátmenetek Aβ1-40 fibrillumok esetében. Az ábra egymást követő húzási ciklusokat mutat. A **betétábrán** jól látható a rendszer két állapota közötti gyors fluktuáció.

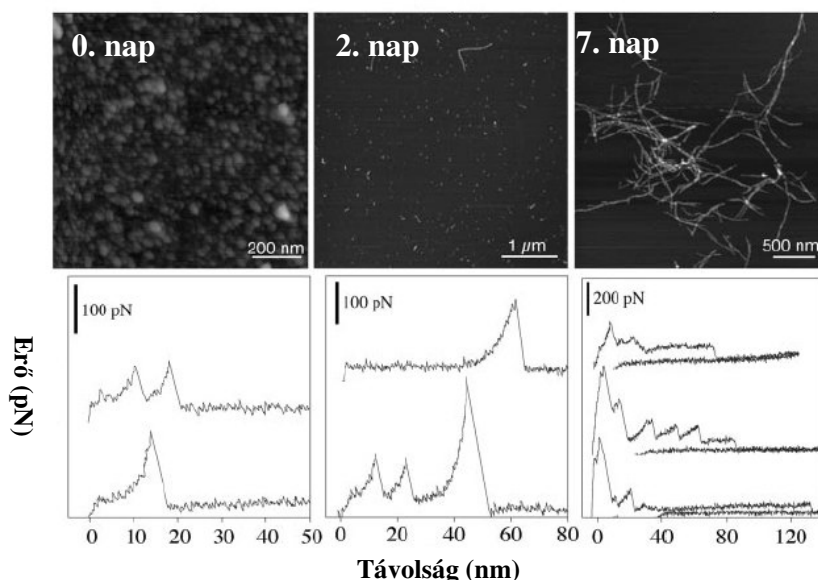
A reverzibilitásnak több megnyilvánulását is tapasztaltuk: 1) Az erő plató mind nyújtáskor, mind visszaengedéskor ugyanazt az elrendeződést mutatta, azaz a molekuláris rendszer ugyanazt az utat járta be mindkét irányú folyamat során. 2) Az erő plató magassága széles húzási sebességtartományban azonos volt, ami arra utal, hogy a reaszociáció lépései rövidebb időskálán zajlanak, mint a húzási kísérlettel kapcsolatos mechanikai lépések. 3)

Repetitív mechanikai ciklusokban, rugalmas viselkedéssel csatolt erő plató esetén ugyancsak tapasztaltunk reverzibilitást, és ilyenkor a rendszer két állapota: közötti, oda-vissza fluktuációt is tapasztaltunk, mely jelzi, hogy dinamikus egyensúlyról van szó.

IN SITU ERŐSPEKTROSZKÓPIA

Az A β 1-40 fibrillumokon végzett kísérleteinkben AFM segítségével követtük a fibrillumok kialakulását, illetve morfológiájának változását az inkubációs idő függvényében. A fibrillumok lassú kinetikával alakulnak ki (6. ábra). A peptidek beoldását követő második órában (0. nap), még csupán globuláris alakú aggregátumok figyelhetők meg, melyek átlagos magassága 1 nm, így feltételezhető, hogy ezek a struktúrák a fibrillumképződés kezdeti fázisában lévő peptid oligomerek. A második naptól megjelennek a jellegzetes, el nem ágazódó, változó hosszúságú A β -fibrillumok, melyek magassága 6-8 nm. A további érés során, a hetedik nap után, egyrészt hossz- és magasságnövekedés figyelhető meg. A fibrillumok eléri a több mikrométeres hosszt, másrészt asszociációjukból elkezdnek kialakulni a kevésbé rendezett szerkezetű A β aggregátumok, miközben eltűnnek, az érés korábbi stádiumában lévő entitások.

A lassú kinetikával növvő A β 1-40 mintákat az érés különböző fázisaiban vizsgálva megállapítottuk, hogy a karakterisztikus, plató típusú erőválaszok csak az érett fibrillumokra jellemzők (6. ábra).

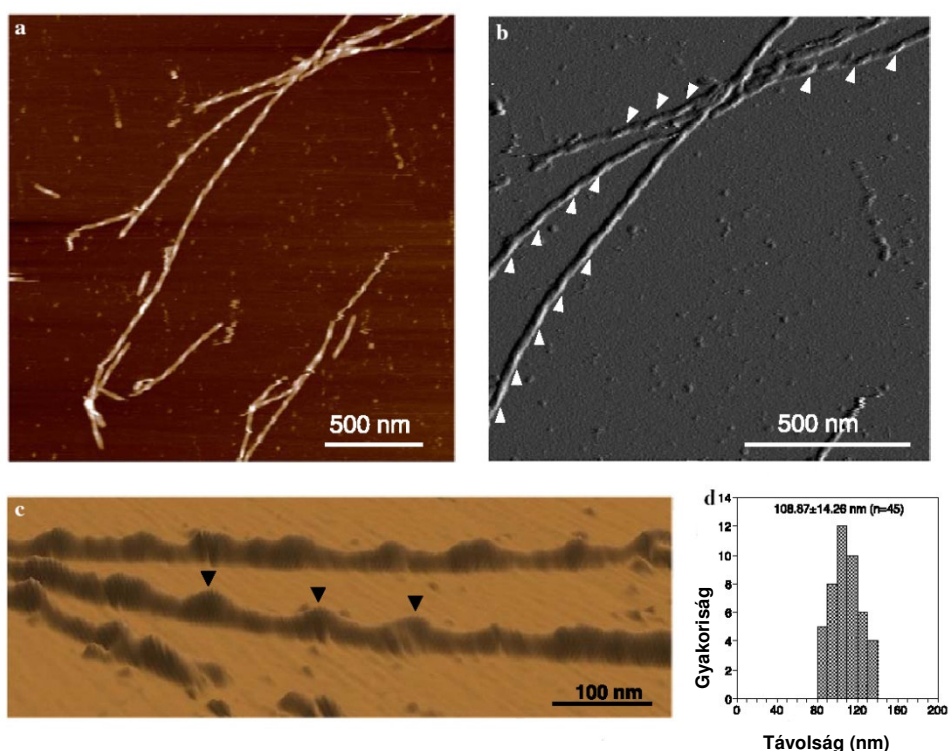
6. Ábra. Felső panel: A β 1-40 fibrillumok AFM morfológiájának változása az idő függvényében. A felvételek oszcillációs üzemmódban, levegőben, csillámfelszínre adszorbeált szárított mintáról készültek. **Alsó panel:** morfológiai megfigyelésekhez használt mintákkal egyidős preparátumok jellegzetes erőspektrumai. A méréseket GOPS aktivált üvegfelületen, kovalensen rögzített fibrillumokon végeztük pufferben.

Megfigyeléseink arra utalnak, hogy az amyloid fibrillumok érésük során belső szerkezeti átalakulásokon mennek keresztül. Számos, mások által elvégzett vizsgálat is arra utal, hogy a protofilamentumok a fibrillumok alegységei, míg a globuláris előalakok és protofibrillumok nem rendelkeznek ilyen jól definiálható szerkezeti alegységekkel. Ezek a megfigyelések összhangban vannak és erősítik azt a feltételezésünket, hogy a mechanikai manipuláció során protofilamentum alegységek deszorpciója történik a fibrillum felszínéről.

A β 1-42 FIBRILLUM ATOMERŐ-MIKROSKÓPOS VIZSGÁLATA

A β 1-42 FIBRILLUMOK MORFOLÓGIÁJA

A β 1-42 fibrillumok morfológiai vizsgálata során megállapítottuk, hogy az általunk vizsgált preparátumokban az fibrillumok hossza eléri a több mikrométert, továbbá balmenetes helikális szerkezetet mutattak (7.a,b,c ábra). Az átlagos fibrillum magasság – mely abban az esetben, ha feltételezzük, hogy az adott struktúra a hossztengetyére szimmetrikus, atomerő-mikroszkópos felvételek esetén, kis hibával megfeleltethető a fibrillum vastagságával, - $4,77 \pm 1,82$ nm volt.

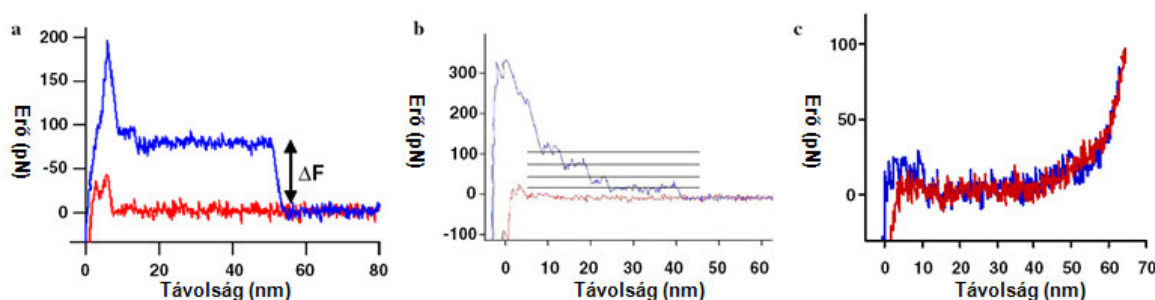
7. Ábra. A β 1-42 fibrillumok szerkezeti elemzése. (a) Pásztázó atomerő-mikroszkópos, oszcillációs üzemmódban felvett magasságkontraszt felvétel, csillámfelületre abszorbeált A β 1-42 fibrillumokról, pufferben. (b) Amplitúdókontraszt kép, az utóbbi (a) felvétel kinagyított része, melyen jobban kitűnik a fibrillumok balmenetes helikális szerkezete. Nyílhegyek jelzik a helicitás helyét és irányát. (c) Helikális szerkezetű fibrillum 3D rekonstrukciója. Nyílhegyek jelölik a periodikus magassági maximumokat. (d) A hélix periódicitásának hisztogramja

A fibrillumok magasságát elemezve multimodális eloszlást kaptunk, lokális maximumok mutatkoztak ~4, ~6, ~9 és ~12 nm-es fibrillum magasságnál.

AB1-42 FIBRILLUMOK ERŐSPEKTROSKÓPIÁS VIZSGÁLATA

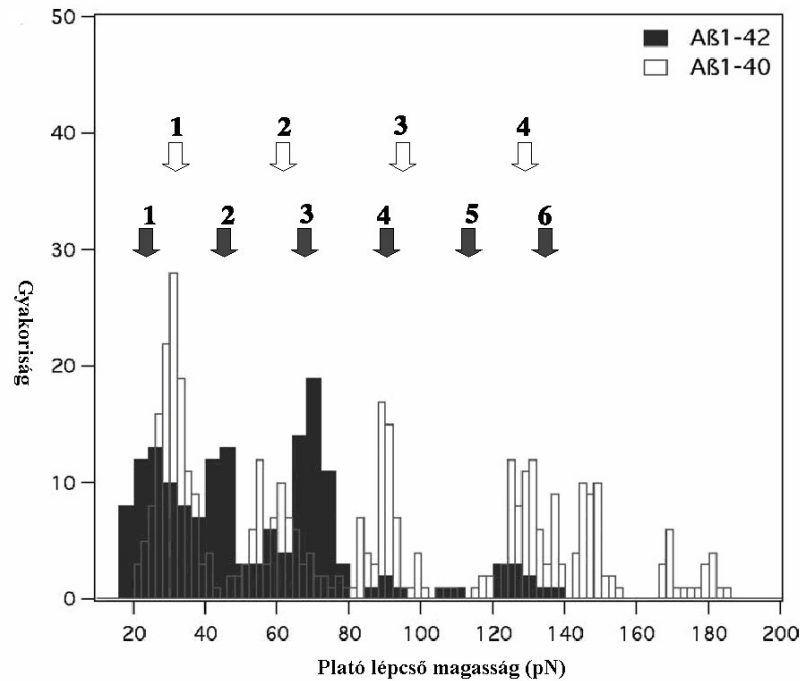
Az AB1-42 fibrillumokon elvégzett erőspektroszkópiás mérések alapján megállapítottuk, hogy hasonlóan a korábban vizsgált A β -fibrillumokhoz, erőválaszok szempontjából az AB1-42 is hasonlóan viselkedik, mint az AB1-40 és AB25-35 fibrillumok.

Erőspektroszkópiás méréseink során két jellegzetes erőválaszt és azok egymásra épülő kombinációit tudtuk elkülöníteni: 1.) erő platókat 2.) nem-lineáris, rugalmas erőválaszt, mely az esetek egy részében reverzibilitást mutatott 3.) és ezek egymásra épülő kombinációját (8. ábra). Valamint az AB1-42 esetében is megfigyeltünk reverzibilis folyamatokat és ismétlődő, egymással lényegében azonos erőgörbéket, egymást követő húzási ciklusok során.

8. Ábra. AB1-42 fibrillumok jellegzetes erőspektrumai. **a.** Reprezentatív erő plató. ΔF jelöli az erő plató magasságát. **b.** Többszörös erő platók, melyek lépcsőszerű elrendezésben. A hirtelen erőesések a lecipzározott protofilamentum, a rugólapka tujéről történő, egymástól független leszakadásának következményei. **c.** Reverzibilis, nem-lineáris erőválasz.

A paltó erők statisztikai elemzéséből kiderült, hogy az erők nagysága multimodális eloszlást mutat. Az alap plató erő értéke 23 pN nagyságúnak adódott (9.ábra).

9. Ábra. Az Aβ1-42 fibrillumok erőspektrumainak elemzésével kapott plató erő értékek hisztogramja, összevetve az Aβ1-40 fibrillumok korábbi mérések során kapott plató erő eloszlásával. Az Aβ1-42 esetében az alap plató erő 23 pN nagyságúnak, míg az Aβ1-40 esetében 33 pN nagyságúnak adódott.

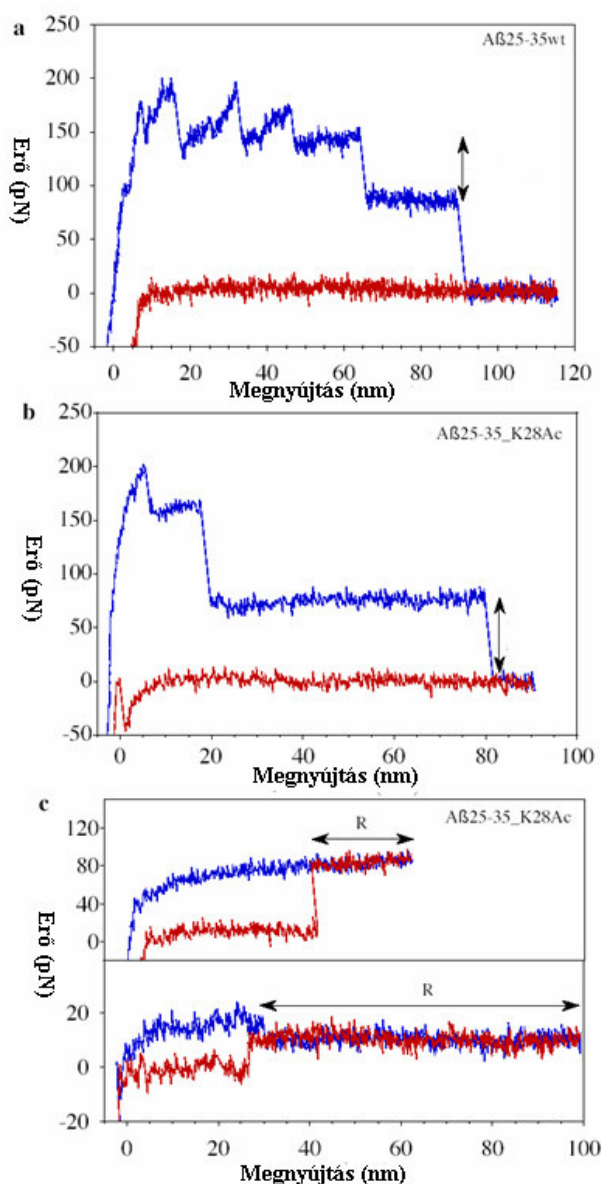
A hisztogramon az egyes plató erő értékek hat lokális maximumba csoportosulva helyezkednek el. Feltételezhető, hogy az egyes Aβ1-42 fibrillumokat változó számú, maximális hat protofilamentum alegység építi fel. Az Aβ1-42 és Aβ1-40 esetében kapott különböző értékek is utalnak a fibrillumokat összetartó kölcsönhatások különbségére és így a fibrillumok eltérő belső szerkezetére.

AZ Aβ25-35_K28AC FIBRILLUMOK MECHANIKAI STABILITÁSÁNAK VIZSGÁLATA

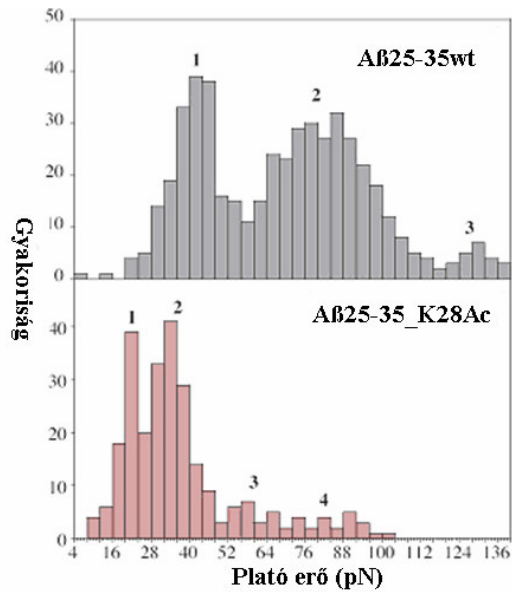
Az Aβ25-35 és Aβ25-35_K28Ac fibrillumok összehasonlító erőspektroszkópiás vizsgálatával arra kívántunk fényt deríteni, hogy a Lys²⁸ oldallánc részt vesz-e az Aβ25-35 fibrillumok szerkezetének stabilizálásában, és ha igen, milyen mértékben? Feltételezhető ugyanis, hogy a Lys²⁸ oldallánc ε -aminocsoportja képes interakcióba lépni egy szomszédos protofilamentumban elhelyezkedő peptid C-terminális Met³⁵ karboxil, illetve az általunk vizsgált fibrillumok esetében a Met³⁵ amid csoportjával. A feltételezések szerint, ennek a kölcsönhatásnak a fibrillumok stabilizálásában lehet szerepe.

Az A β 25-35_K28Ac fibrillumokon elvégzett erőspektroszkópiás vizsgálatokból a következőket állapíthattuk meg: 1.) dominánsan erő plató típusú spektrumokat sikerült regisztrálnunk, melyek protofilamentumok a fibrillum felszínéről történő fokozatos deszorpciójára vezethetők vissza (10.a.b. ábra). 2.) Megfigyeltünk a már korábbiakban más típusú A β amyloid fibrillumok esetében tapasztaltakhoz hasonló, reverzibilis erőátmeneteket, mely a lefejtett protofilamentum gyors visszacipzározódásának a jele. 3.) Az erőspektrumokat elemezve megállapítottuk, hogy plató erők multimodális eloszlást mutatnak, ahol az alap plató erő 22 pN szemben a vad típus esetén mért 41 pN nagysággal (11.ábra) .

10. Ábra. Mechanikai manipulációnak kitett A β 25-35wt azaz vad típusú és A β 25-35_K28Ac fibrillumok típusos erőválaszai. **a.** Erő plató az A β 25-35wt esetében. **b** Erő plató az A β 25-35_K28Ac esetében. A függőleges nyilak a plató erők nagyságát jelölik. **c.** Reverzibilis visszacipzározódást bemutató húzási görbe A β 25-35 Lys28 aminosav ϵ -amino csoportján acetilált peptidekből felépült fibrillum esetében. Az „R” szakaszok a húzási görbe reverzibilis szakaszát jelöli.

11. Ábra. A β 25-35_K28Ac peptid Lys28 aminosav ϵ -aminocsoportjának acetilálása hatására a kontrol A β 25-35wt fibrillumokhoz képest a plató erő lecsökken.

Az eredményekből levonható az a következtetés, hogy az A β 25-35 peptid Lys²⁸ aminosav ϵ -aminocsoportjának szerepe lehet a fibrillumok belső szerkezetének stabilizálásában. Továbbá a mechanikai manipulációnak kitett A β 25-35_K28Ac peptidekből felépült fibrillumok is ugyanazokat a karakterisztikus jelenségek mutatják, mint amiket az A β 1-40, A β 1-42 és A β 25-35 esetében megfigyeltünk.

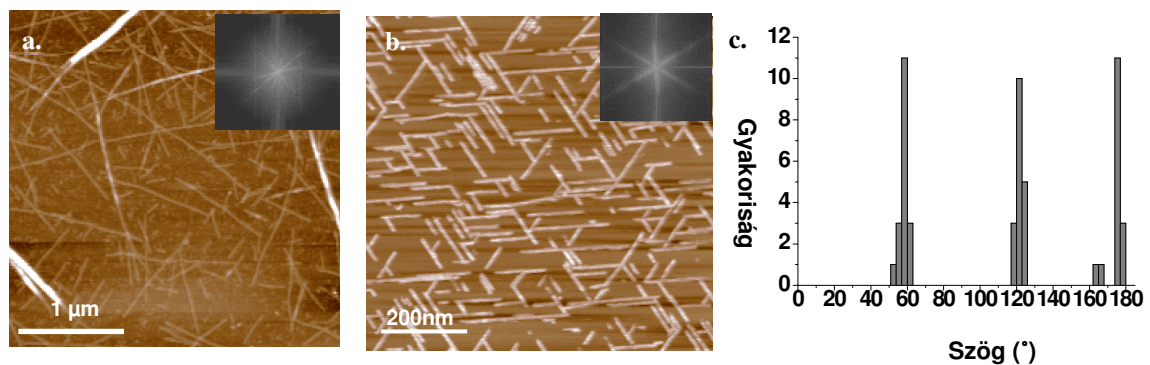
AB25-35 FIBRILLUMOK KÁLIUM FÜGGŐ ORIENTÁCIÓJA CSILLÁMFELSZÍNESEN

AB25-35 FIBRILLUMOK MORFOLÓGIÁJA CSILLÁMFELSZÍNESEN

AFM segítségével megvizsgáltuk csillámfelületre adszorbeált AB25-35 fibrillumok morfológiáját. A fibrillumok rájuk jellemző módon, nem véletlenszerűen mintázatot alakítanak (12.a ábra) ki, hanem szabályos trigonális elrendeződésben orientálódnak a felszínen (12.b ábra). Hasonló elrendezést figyeltek meg α -synuclein esetében csillámfelületen.

A csillám felülete negatív, hidrofil, hexagonális kristályszerkezetű. Felszíni oxigén atomok mintegy 0,52 nm átmérőjű hatszögekbe rendeződve helyezkednek el, negatív töltésű és szintén hexagonális mintázatot mutató K^+ kötőhelyeket alakítva ki. Két szomszédos K^+ kötőhely távolsága szintén 0,52 nm. A csillám hasítása esetén ezek a kötőhelyek szabaddá válnak, mivel a K^+ ionok elektrosztatikus kölcsönhatással kapcsolódnak a kötőhelyekhez. A minta felcseppentésekor a gyengén kötött K^+ ionok képesek az oldatba diffundálni, kialakítva egy dinamikus egyensúlyt a szabad és telített kötőhelyek arányában. Ez az egyensúly elsősorban a minta illetve a puffer K^+ tartalmának függvénye.

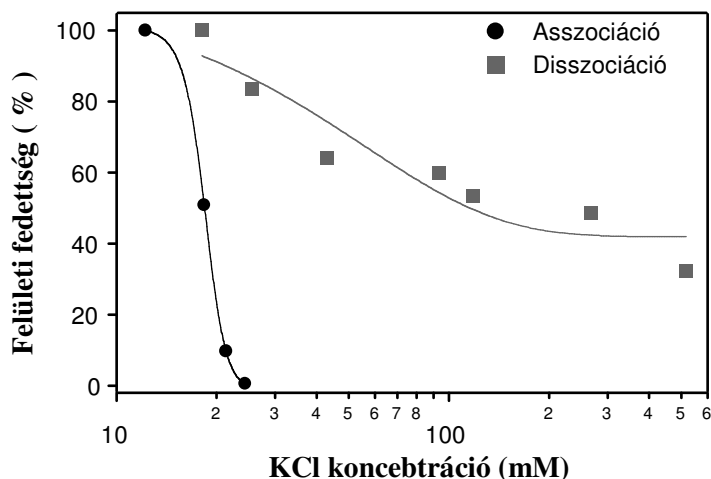
A csillám kristályszerkezete és a fibrillumok által kialakított hexagonális mintázat egyezése önmagában sugallja azt a lehetőséget, hogy a csillám rendezett kötőhelyei határozzák meg a fibrillumok elhelyezkedését.

12.Ábra. a. GOPS kezelt üvegfelületre kötött AB25-35 fibrillumok morfológiailag heterogének és véletlenszerű eloszlást mutatnak. (Pásztázó atomerő-mikroszkópos, oszcillációs üzemmódban, pufferben felvett magasságkontraszt felvétel) **Betétábra:** AFM kép 2D Fourier Transzformációja. **b.** Csillámfelületre adszorbeált AB25-35 fibrillumok jellegzetes trigonális elrendeződésben. **Betétábra:** AFM kép 2D Fourier Transzformációja. (Pásztázó atomerő-mikroszkópos, oszcillációs üzemmódban, pufferben felvett magasságkontraszt felvétel) **c.** Fibrillumok három fő irányának szögeloszlása, egy horizontális referencia vonalhoz képest.

AZ ORIENTÁLT KÖTŐDÉS KÁLIUM FÜGGÉSE

Az A β 25-35 fibrillumok orientált kötődése csillámfelszínhez erősen függ a médiumban lévő K⁺ koncentrációtól (13. ábra). K⁺ koncentráció növelésével gátolható az újabb fibrillumok letapadása. Ehhez a jelenséghez hasonlóan a már csillámfelszínhez kötődött fibrillumok megemelt K⁺ koncentráció hatására disszociálnak a felszínről. Ugyanakkor nagy eltérés mutatkozik a K⁺ érzékenység tekintetében a kötődést gátló koncentrációtartomány és a disszociációt előidéző koncentrációtartomány között.

13. Ábra. Az A β 25-35 kötődését már 12 mM K⁺ hozzáadása gátolja (szürke körök), míg 500 mM K⁺ hatására a lekötődött fibrillumok 60% disszociálódik (fekete négyzetek).

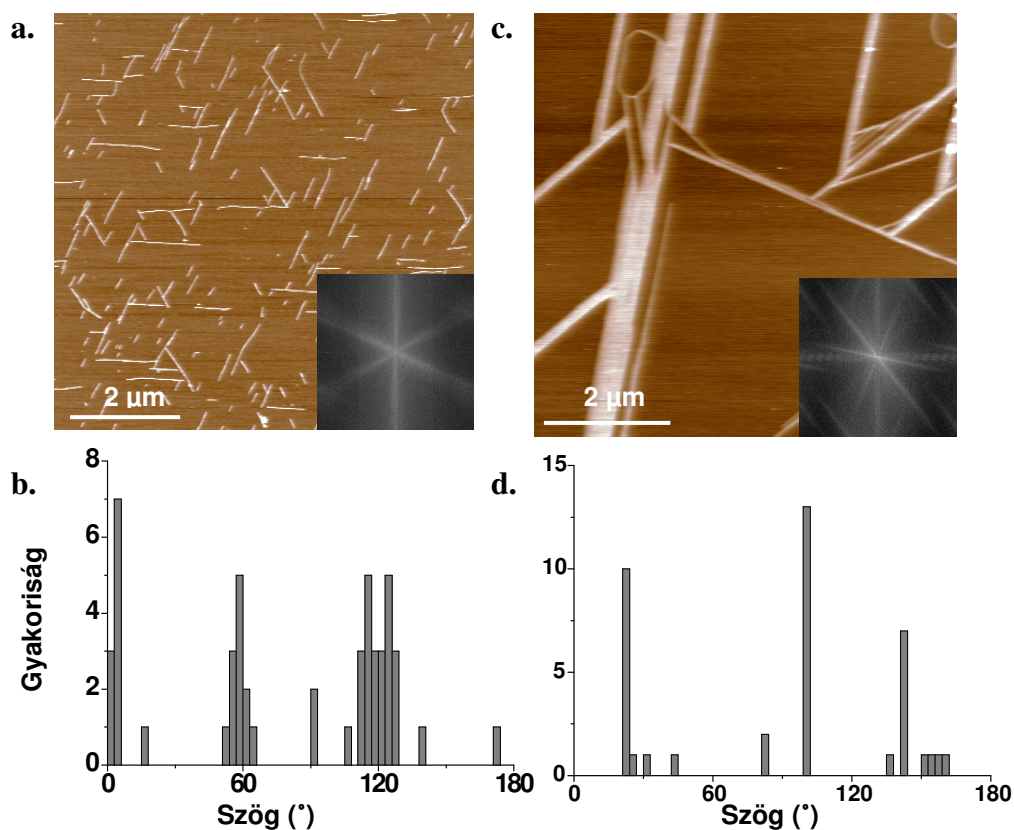
Ez a megfigyelés alátámasztja azt a hipotézist, hogy az A β 25-35 fibrillumok esetében elektrosztatikus kölcsönhatások határozzák meg a felszíni orientációt, melyek a fibrillumot felépítő egyes A β 25-35 peptidek valamely töltéssel rendelkező oldallánca és a csillám K⁺ kötőhelye között alakul ki.

AZ A β 25-35 ACETILÁLT VARIÁNSAINAK ORIENTÁCIÓJA CSILLÁMFELSZÍNEN

Az A β 25-35 peptid két olyan pozitív töltésű csoporttal rendelkezik, melyek képesek lehetnek interakcióba lépni a csillámfelszín K⁺ kötőhelyeivel. Az egyik az N-terminális aminos csoportja, a másik a Lys28 ϵ -aminocsoportja. Ezt a hipotézist olyan A β 25-35 variánsokkal kívántuk tesztelni, melyek esetében az említett aminos csoportokat a peptidszintézis során acetilálták.

Az A β 25-35_G25Ac fibrillumok a csillámfelületen a vad típusúhoz hasonlóan, trigonális elrendezésben orientálódnak, de a fibrillumok által bezárt szög sokkal nagyobb szórást mutat, (15.ábra) illetve megfigyelhetők olyan fibrillumok és fibrillum szakaszok, melyek jelentős mértékben eltérnek a fő orientációs iránytól.

Az A β 25-35_K28Ac fibrillumok viselkedése ezzel szemben nagymértékben eltér a vad típusától. Bár az elrendezés dominánsan trigonális, a fibrillumok által bezárt szög nem szabályos 60°, mint ez a szögeloszlási hisztogramon látható, valamint az A β 25-35_K28Ac fibrillumok képesek ellipszoid alakú struktúrákat létrehozni.

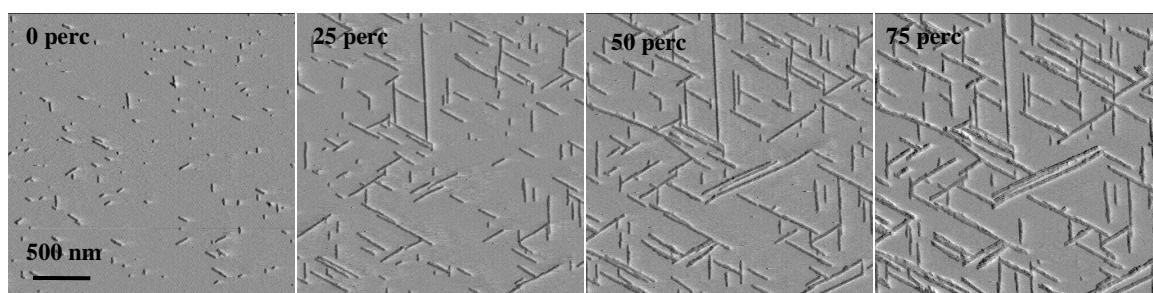

14. Ábra. **a.** A β 25-35_G25Ac fibrillumok csillámfelületén. **b.** Az A β 25-35_G25Ac fibrillumok szögeloszlási hisztogramja. **Betétábárák:** AFM kép 2D Fourier Transzformációja. (A képek magasságkontraszt felvételek, puffereben, oszcillációs üzemmódban készültek.) **c.** A β 25-35_K28Ac fibrillumok csillámfelületén. **d.** A β 25-35_K28Ac fibrillumok szögeloszlási hisztogramja.

Megállapítható, hogy az N-terminális aminocsoportja részt vesz a trigonális elrendezés kialakításában, de szerepe feltehetőleg másodlagos, a Lys²⁸ ϵ -aminocsoportjához képest, mely eredményeink szerint elsősorban felelős a szabályos trigonális elrendezés kialakításáért.

A β 25-35 FIBRILLUMOK NÖVEKEDÉSE CSILLÁMFELSZÍNEN

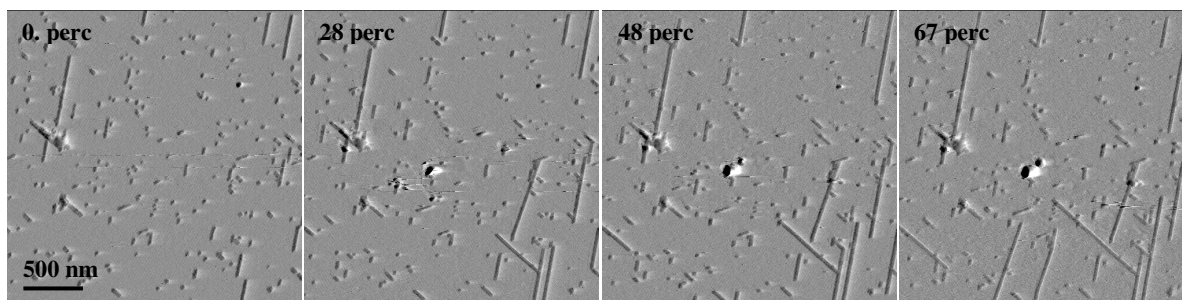
Csak A β 25-35 peptideket tartalmazó mintákon elvégzett időfüggő AFM mérésekből kiderült, hogy az A β 25-35 fibrillumok a csillámfelszínen alakulnak ki (15.ábra). A mérés kezdetén globuláris jellegű, tehát az alkalmazott rugólap túátmérőjével összevethető méretű, partikulumok és rövid, 50-100 nm hosszú fibrillumok figyelhetők meg. Ezek alkotják a kezdeti növekedési magokat, melyekből kiindulva a felszínen nőnek ki az orientált fibrillumok. A hálózat növekedése során újabb kiindulási magok is keletkeznek, az oldatból a csillámfelszínre kötődő – feltehetően – A β 25-35 oligomerekből, melyekből újabb fibrillum növekedés indul. A növekedés egészen addig tart, 1.) amíg a növekvő fibrillum bele nem ütközik egy másik fibrillumba, illetve 2.) amíg szabad monomerek állnak rendelkezésre. Megfigyeltük, hogy a fibrillumok mindkét végükön növekednek, a növekedési sebesség pedig elérheti a 100 nm/perc értéket.

15. Ábra. Csillámfelszínen növekvő A β 25-35 fibrillumok amplitúdókontraszt AFM képei, melyek ugyanarról a területről készültek, folyamatos pásztázás mellett. Az egyes képek között eltelt idő a képek bal felső sarkában van jelölve.

Ha a kezdeti növekedési magok kialakulása után, a csillám pufferes lemosásával leállítjuk a folyamatot és lecseréljük a mintát 30 mM K⁺ iont is és A β 25-35 monomereket tartalmazó mintára, újabb növekedési magok nem alakulnak ki, mivel (mint ezt korábban kimutattuk) 30 mM K⁺ nagymértékben gátolja az A β 25-35 peptidek illetve oligomerek kötődését. Ugyanakkor a már kialakult fibrillumok a csillámfelszínről nem disszociálnak, mivel ehhez sokkal magasabb K⁺ koncentráció lenne szüksége (13.ábra).

Megfigyelhető (16.ábra), hogy, újabb növekedési magok nem alakulnak ki a felszínen, de a már kialakult magok illetve fibrillumok növekedése a megemelt K⁺ koncentráció ellenére tovább folytatódik.

16. Ábra. Csillámfelszínen, 30 mM K^+ jelenlétében növekvő A β 25-35 fibrillumok. A képek készítése előtt a felszín A β 25-35 magokkal lett bevonva 10 mM K^+ jelenlétében. Megjegyzendő, hogy 30 mM K^+ jelenlétében új magok lekötődése gátolt, ugyanakkor fibrillum növekedés megfigyelhető. Amplitúdókontraszt AFM képek ugyanarról a területről készültek, folyamatos pásztázás mellett. Az egyes képek között eltelt idő a képek bal felső sarkában van jelölve.

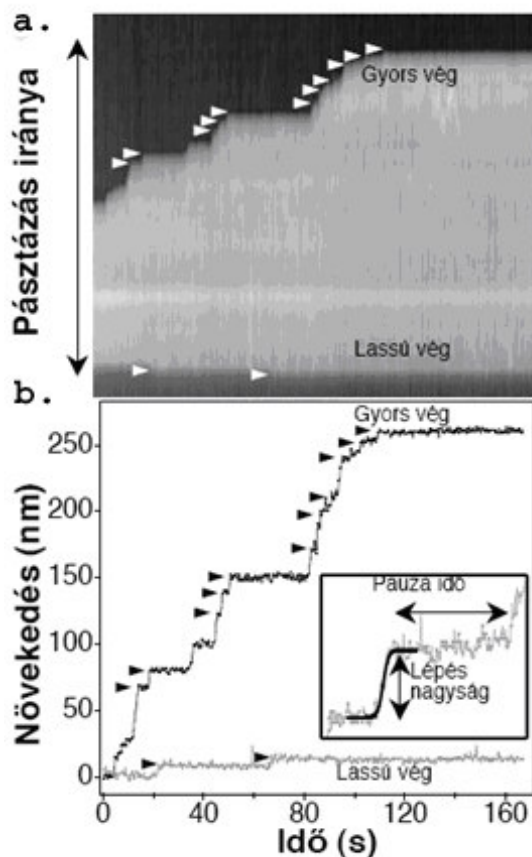
Tehát a csillámon történő fibrillum növekedés esetében két különböző interakciónak van kulcsfontosságú szerepe: 1.) a peptid kötődése a csillámfelszín K^+ kötőhelyéhez. 2.) a peptid kötődése a fibrillumok szabad végéhez.

AB-FIBRILLUMOK VIZSGÁLATA PÁSZTÁZÓ PRÓBA KIMOGRÁFIÁVAL

AB25-35 FIBRILLUMOK NAGYFELBONTÁSÚ NÖVEKEDÉSI DINAMIKÁJA

A pásztázó próba kimográfia egy, a laboratóriumunk által a világon elsőként alkalmazott, vizsgálati módszer, mellyel egyedi amyloid fibrillumok növekedési dinamikáját követtük nagy tér- és időfelbontással.

Az AB25-35 fibrillumok pásztázó próba kimogramjai alapján következő megfigyeléseket tettünk: 1.) fibrillumok mindkét végükön nőnek, de az egyik végen (gyors vég) a növekedés jóval gyorsabb, mint a másikon (lassú vég). 2.) A fibrillumok nem csupán a csillámfelületen növekednek, hanem egy már meglévő fibrillum felületén is. Az ilyen fibrillum növekedési dinamikája hasonló a csillám felületén növekedőéhez. 3.) A fibrillumok nem folyamatosan, hanem a diszkontinuus, ugrásszerű növekedési mintát mutatnak. Hirtelen, gyors, lépésszerű növekedési periódusok váltakoznak növekedési szünetekkel vagy pauzákkal. (17.a ábra). A pauza az egymást követő lépések között eltelt idő. A nettó fibrillumnövekedés voltaképpen egymást követő ugrások és pauzák sorozata

17. Ábra. a. Kimogram.

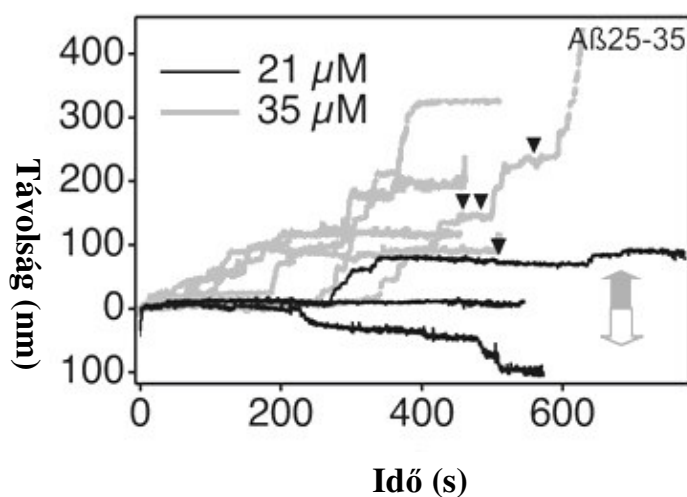
b. Kimogram időfüggő adatsorrá alakítva. A fehér és fekete nyílhegyek az apró diszkrét növekedési átmeneteket mutatják.

Betét ábra: Sigmoid függvény illesztése egy lépcső alakú polimerizációs átmenetre.

Adaptált képanalízis algoritmusok segítségével a képi információt adatsorrá alakítottuk át. Becsléseink szerint a lassú végen az átlagos pauza egy nagyságrenddel nagyobb. A lépésmagyság hisztogram multimodális eloszlást mutat, melyben a csúcsok 8 nm-nél és ennek integrális többszöröseinél jelentkeznek mind a gyors, mind a lassú vég esetében.

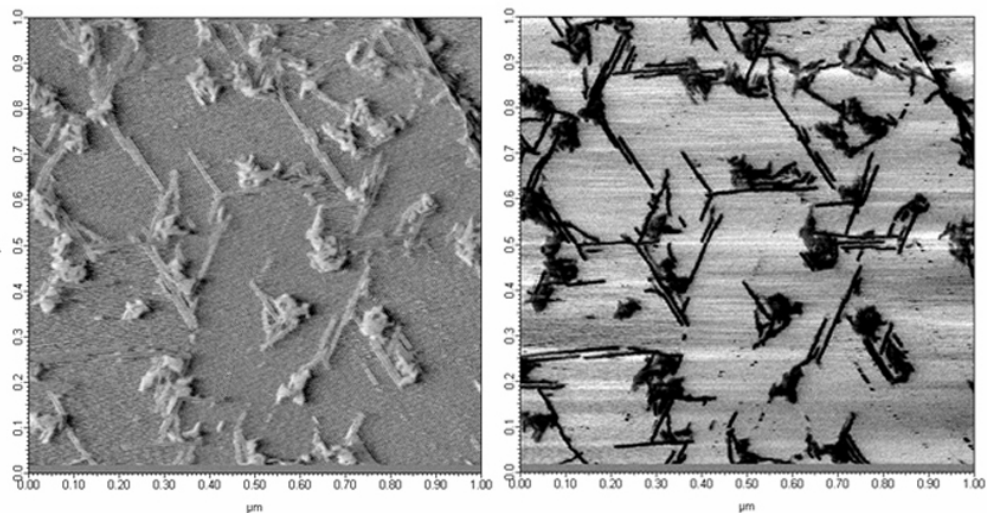
A kimogramok alapos elemzésekor feltűnt, hogy nem csak felépülési, hanem kis számban disszociációs lépések is megfigyelhetők (18.ábra). Ez a jelenség visszavezethető lehet a pásztázó rugólap tüje által okozott mechanikai hatásra. Ugyanakkor a disszociációs lépések mechanizmusa valószínűleg ennél összetettebb, mivel korrelációt mutat a peptid koncentrációval.

18. Ábra. Polimerizációs és disszociációs lépések különböző A β 25-35 peptid koncentráció mellett elvégzett kimográfias mérések esetében. A 35 μ M peptid koncentráció mellett a polimerizáció dominál, ugyanakkor disszociációs lépések is megfigyelhetők (nyilakkal jelzett pontok) 21 μ M mellett elvégzett méréseknél a disszociáció, illetve a fibrillum növekedésének stagnálása sokkal dominánsabban jelentkezik.

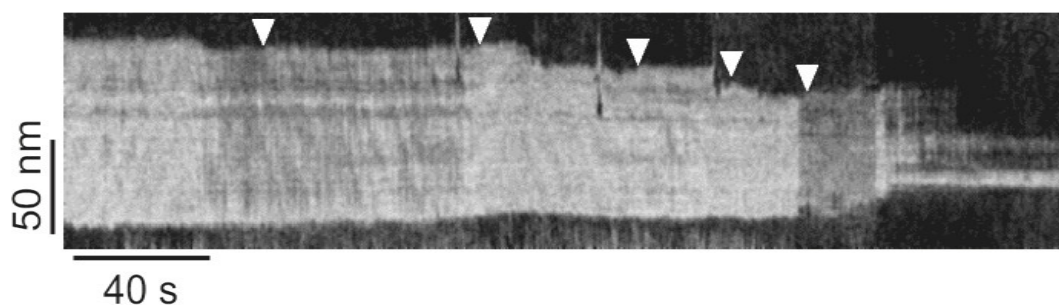
VI.5.2. A β 1-42 FIBRILLUMOK NÖVEKEDÉSI DINAMIKÁJÁNAK VIZSGÁLATA

Az A β 25-35 esetében csillámfelületen megfigyeltékhez hasonló, trigonális mintázatot alakít ki az A β 1-42 HOPG felületén (19.ábra).

19. Ábra. Trigonális elrendeződést mutató A β 1-42 fibrillumok amplitúdó (a.) és fázis kontraszt (b.) felvétele HOPG felületén. A fibrillumok jellegzetes szigetszerű eloszlást mutatnak. A szigeteket alkotó rövidebb fibrillumok a növekedés kezdeti fázisában alakulnak ki. Ezt követően épülnek fel a szigetekből kinyúló hosszabb fibrillumok.

Az A β 1-42 fibrillumokról rögzített kimogramok esetében (20.ábra) megfigyeltük, hogy a fibrillumokra a lépésekben történő disszociáció túlsúlya jellemző. Ugyanakkor a kimogramon rögzített dinamika ugyanazokat a karakterisztikus jegyeket hordozza magán, mint amiket a csillámfelületen növekvő A β 25-35 esetében megfigyeltünk. Megjegyzendő, hogy az apró növekedési lépések csak a fibrillum egyik végén láthatók.

20. Ábra. A β 1-42 fibrillum kimogramja, fázis kontraszt felvételen. A kimogramon látható, hogy a disszociációs lépések dominálnak, ugyanakkor rövid növekedési lépések is megfigyelhetők a nyilakkal jelzett pontokon.

I. ÖSSZEFOGLALÁS

1. Megfigyeléseink alapján karakterizáltuk az Alzheimer-kór pathogenezisében szerepet játszó A β 1-42 és A β 1-40 továbbá A β 25-35 valamint A β 25-35 Lys²⁸ ϵ -acetilált amyloid β -fibrillumok “mechanikai ujjlenyomatát”, mely az amyloid belső szerkezetére, rugalmasságára, kölcsönhatásaira, és a kölcsönhatások dinamikájára utal.

Megállapítottuk, hogy az A β -fibrillumokra univerzálisan jellemző elemi mechanikai jelenségek: az erő platók, melyek megjelenése protofilamentumok fibrillumról történő deszorpciójával magyarázhatók, illetve nemlineáris rugalmas erőválasz, mely a hidrogén híd rendszer terhelésével hozható összefüggésbe. Továbbá megfigyelhető ezen erőválaszok hierarchikus egymásra épülése. Az elemi erőválaszok, illetve azok kombinációi a vizsgált A β amyloid fibrillumok esetében spektrális mintázatukban nem, csupán az erőválaszok nagyságában térnek el egymástól.

Ezek a megfigyelések felvetik annak a lehetőségét, hogy az általunk alkalmazott módszer alkalmas lehet a különböző peptidekből növesztett amyloid fibrillumok szerkezeti dinamikájának és fizikai-kémiai paramétereinek feltérképezésére. Az A β 25-35 valamint A β 25-35 Lys²⁸ ϵ -acetilált amyloid β -fibrillumokkal végzett kísérleteink külön rámutatnak a módszer érzékenységére.

2. Megállapítottuk, hogy az A β 25-35 fibrillumok esetében elektrosztatikus kölcsönhatások határozzák meg a felszíni orientációt, jelezve egyúttal azt, hogy az A β 25-35 fibrillumok felszíni tulajdonságai kevésbé hidrofób jellegűek, mint más amyloid fibrillumoké.

Az A β 25-35 acetilált variánsainak vizsgálatával megállapítottuk, hogy a Lys²⁸ ϵ -aminocsoportja kulcsfontosságú az orientált kötődés kialakításában.

Karakterizáltuk az orientált A β 25-35 káliumfüggő kötődését és disszociációját, valamint kimutattuk, hogy a trigonális hálózat a csillámfelszínhez kötött, irányított növekedés útján jön létre.

A kialakuló rendezett mintázat és annak modulálhatósága (K⁺ koncentráció, A β -peptid koncentráció változtatása) magában rejti a nanotechnológiai alkalmazhatóság lehetőségét.

3. Pásztázó próba kimográfiávia alkalmazásával betekintést nyertünk az A β 25-35 fibrillumok növekedésének dinamikájába. Megállapítottuk, hogy a fibrillumok növekedése során hirtelen, gyors, lépésszerű növekedési periódusok váltakoznak növekedési pauzákkal. A nettó fibrillumnövekedés voltaképpen egymást követő ugrások és pauzák sorozata. Továbbá a fibrillum végek eltérő növekedési rátát mutatnak, mely alapján elkülöníthető egy gyorsan és egy lassan növekvő vég.

Megfigyeléseink magyarázhatók egy olyan kétállapotú modellel, melyben az A β -fibrillum végei vagy növekvő, vagy blokkolt állapotban vannak. A blokkolt állapotban pauza lép fel, míg a növekvő állapotban gyors polimerizáció történik. A blokkolt állapotból a növekvőbe történő átmenet, és így a pauza időtartama, független a peptid koncentrációtól, jelezve, hogy a folyamatban peptidcsere nem megy végbe. Az átmenet során valószínűleg szerkezeti változás történik, mely elsőrendű kinetikát követ.

HOPG felszínen növekvő A β 1-42 fibrillumok esetében alkalmazott pásztázó próba kimográfiás vizsgálatokból megállapítottuk, hogy esetükben is hasonló növekedési dinamika figyelhető meg, mint amit csillámfelszínen az A β 25-35 fibrillumok esetében tapasztaltunk. Tehát itt is elkülöníthető volt az egyes végek eltérő növekedési, illetve disszociációs dinamikája, melyre lépésekben bekövetkező, időben pauzákkal elválasztott események voltak jellemzők. A kimográfiás mérések tanulsága szerint A β 1-42 fibrillumoknál a disszociációs lépések dominálnak, mely a gyengébb fibrillum-felszín interakcióra illetve intrafibrilláris szerkezetre vezethető vissza.

Feltételezzük, hogy a megfigyelt diszkontinuos, lépésszerű növekedési dinamika általánosan jellemző lehet a felszín által irányított növekedés mutató amyloid fibrillumokra.

PUBLIKÁCIÓS LISTA

A DOLGOZAT ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ KÖZLEMÉNYEK

1. Kellermayer, M.S.Z., Grama, L., Karsai, Á., Nagy, A., Kahn, A., Datki, Z. and Penke, B. Reversible unzipping of amyloid β -fibrils. *J. Biol. Chem.* **280(9)**, 8464-8470, 2005. IF 5,854 (2005)
2. Karsai, Á., Nagy, A., Kengyel, A., Mártonfalvi, Zs., Grama, L., Penke, B. and Kellermayer, M.S.Z. Effect of lysine-28 side chain acetylation on the nanomechanical behavior of Alzheimer amyloid β 25-35 fibrils. *J. Chem. Inf. Mod.* **45 (6)**, 1641-1646, 2005. IF 2.81 (2004)
3. Karsai, Á., Mártonfalvi, Zs., Nagy, A., Grama, L., Penke, B. and Kellermayer, M.S.Z. Mechanical manipulation of Alzheimer's amyloid β 1-42 fibrils. *J. Struct Biol.* **155**, 316-326, 2006. IF 3.49 (2005)
4. Árpád Karsai, László Grama, Ünige Murvai, Katalin Soós, Botond Penke and Miklós S Z Kellermayer
Potassium-dependent oriented growth of amyloid β 25–35 fibrils on mica
Nanotechnology 2007, 18. 345102 IF.:3,037 (2006)
5. Kellermayer MS, Karsai A, Benke M, Soós K, Penke B.
Stepwise dynamics of epitaxially growing single amyloid fibrils.
Proc Natl Acad Sci U S A. 2008 Jan 8;105(1):141-4. IF.: 9.643 (2006)

EGYÉB KÖZLEMÉNYEK

1. Csutora P., Karsai Á., Nagy T., Vas B, Kovács L.G., Rideg O., and Miseta A. Lithium induces phosphoglucomutase activity in various tissues of rats and in bipolar patients
Int J Neuropsychopharmacol. 2005 Nov 1;:1-7 IF: 3,981 (2005)
2. Kiss, B., Karsai, Á. and Kellermayer, M.S.Z. Nanomechanical properties of desmin intermediate filaments. *J. Struct Biol.* **155**, 327-339, 2006 IF 3.49 (2005)
3. Miklós S.Z. Kellermayer, Árpád Karsai, András Kengyel, Attila Nagy, Pasquale Bianco, Tamás Huber, Ágnes Kulcsár, Csaba Niedetzky, Roger Proksch and László Grama. Spatially and temporally synchronized atomic force and total internal reflection fluorescence microscopy for imaging and manipulating cells and biomolecules. *Biohys. J.* 91, 2665-2677, 2006. IF 4.757 (2006)

4. Karsai A, Murvai U, Soós K, Penke B, Kellermayer MS.
Oriented epitaxial growth of amyloid fibrils of the N27C mutant beta25-35 peptide.
Eur Biophys J. 2008 Jan 9 IF.:1,825 (2006)

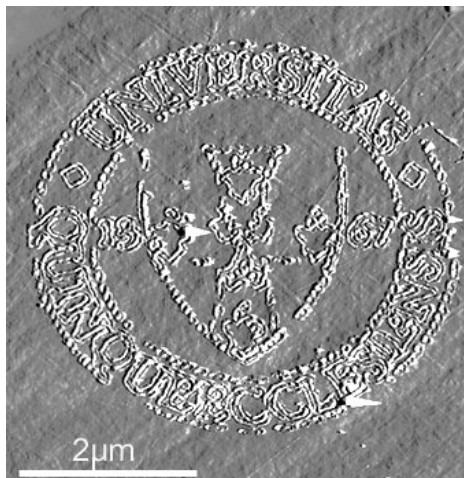
REFERÁLT FOLYÓIRATBAN MEGJELENT ABSZTRAKTOK

1. Kellermayer, M.S.Z., Grama, L., Karsai, Á., Nagy, A., Kahn, A., Datki, Z. and Penke, B. Reversible unzipping of amyloid β -fibrils. *Biophys. J.* **88**, 198A-199A, 2005.
2. Kellermayer, M. S., Grama, L., Karsai, Á., Nagy, A., Kahn, A., Datki, Z., Penke, B. (2005) Structural dynamics of amyloid explored by manipulating individual fibrils *FEBS Journal* **272** (s1) F2-016P.
3. Miklós S.Z. Kellermayer, Árpád Karsai, Attila Nagy, András Kengyel, Tamás Huber, Zsolt Mártonfalvi and László Grama. Synchronized atomic force and total internal reflection fluorescence microscopy for imaging cells and biomolecules. *Biophys J.* **90**, 2006.
4. Árpád Karsai, László Grama, Attila Nagy and Miklós Kellermayer. Oriented, potassium-dependent binding of amyloid beta25-35 fibrils to mica. *Biophys J.* **90**, 2006.
5. Miklós S.Z. Kellermayer, Árpád Karsai, Margit Benke, Katalin Soós, and Botond Penke. Stepwise assembly dynamics of single amyloid fibrils revealed by scanning force kymography. *Biophys. J.* **92**. 2007.
6. Árpád Karsai, Ünige Murvai, Katalin Soós, Botond Penke, and Miklós SZ Kellermayer. Oriented, Chemically Functionalized Amyloid Network With Controllable Mesh Size For Nanotechnology Applications *Biophys. J.* **94**: 2790. 2008

Ph.D. Thesis

**ATOMIC FORCE MICROSCOPY INVESTIGATION OF
MORPHOLOGY AND NANOMECHANICAL PROPERTIES
OF A β -AMYLOID FIBRILS**

Árpád Karsai M.D.

**University of Pécs
Faculty of Medicine
Department of Biophysics**

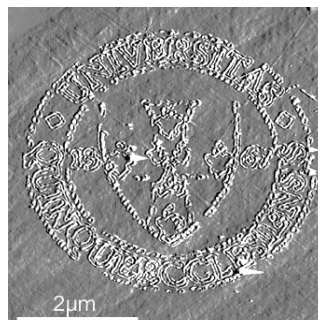
2008

Ph.D. Thesis

Atomic force microscopy investigation of morphology and nanomechanical properties of A β -amyloid fibrils

Árpád Karsai M.D.

Program: Biochemistry and molecular biology
Program leader: Dr. Balázs Sümegi
Subprogram B-130: Investigation of functional protein dynamics with biophysical methods
Subprogram leader: Dr. Béla Somogyi
Dr. Miklós Nyitrai
Supervisor: Dr. Miklós Kellermayer

University of Pécs
Faculty of Medicine
Department of Biophysics

INTRODUCTION

Amyloidosis is a severe, usually fatal clinical disorder in which insoluble filamentous aggregates called amyloid fibrils are deposited in the extracellular space of various tissues. Amyloid fibrils are self-associating filamentous structures formed from various misfolded peptides and proteins. About 23 unrelated peptides have been reported to generate amyloid fibrils *in vivo*. Considering that there is no evidence for the development of amyloidosis in the absence of fibrillar deposits, the extracellular accumulation of amyloid fibrils is considered to be the most important factor in the pathogenesis of the disease.

Probably the most prominent and frequent form of amyloidosis is Alzheimer's disease. Alzheimer's disease was first described by Alois Alzheimer in 1907. The disease is manifested in cognitive and memory deterioration, progressive impairment of activities of daily living, and a variety of neuropsychiatric and behavioral disturbances. Since the incidence of Alzheimer's disease increases progressively with age, and the gradual increase of average age in developed countries, there has been a great interest in the better understanding of the mechanisms of amyloid fibril formation and in seeking profound therapeutic strategies for reducing the severity of the disease. .

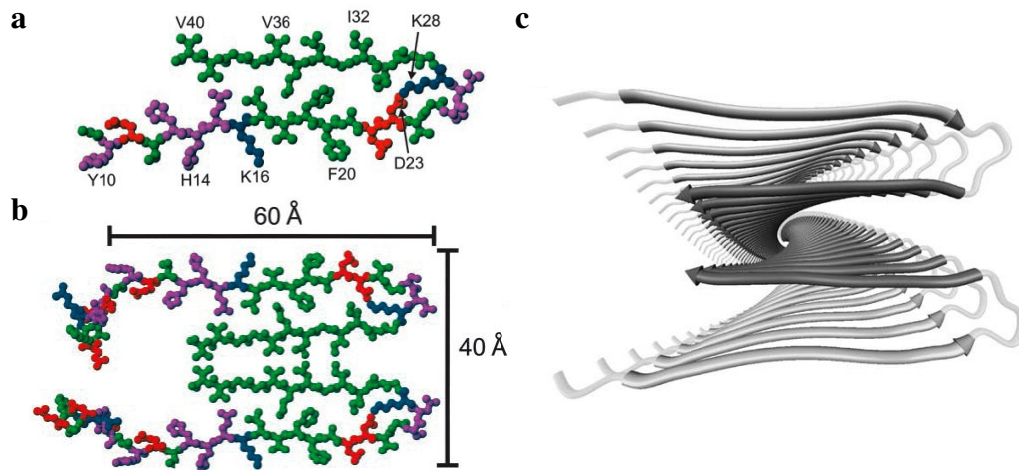
A β -protein, the main component of Alzheimer's amyloid β -fibrils (A β -fibrils), was the first protein to be extracted from amyloid deposits. In recent years several, sometimes unexpected, proteins have also been shown to form amyloid fibrils. Because amyloid is thought to form as a consequence of improper folding of the particular protein, amyloidosis and its related diseases are also called misfolding diseases.

Amyloid fibrils are self-associating filamentous structures formed from the 39–43-residue-long amyloid β -peptide (A β) or its subfragments. The deposition of amyloid oligomers and fibrils is considered to be one of the most important factors in the pathogenesis of Alzheimer's disease and other disorders. The exact structure, dynamics, and the mechanisms of the amyloid fibrils' formation and cellular effects are not clearly understood.

STRUCRURE OF AMYLOID FIBRILS

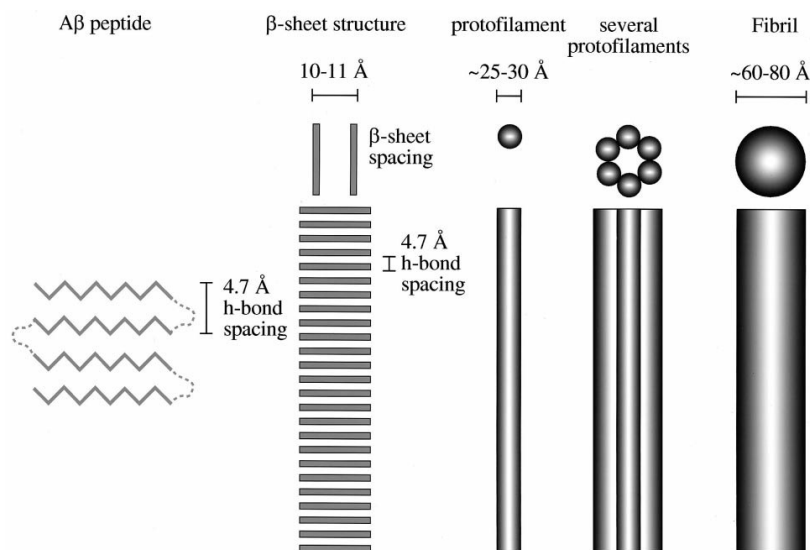
For long the structure of A β -fibrils has for long been enigmatic because of insoluble aggregate formation that precludes the use of standard structural methods such as x-ray crystallography and solution NMR. Recent data from site-directed spin labeling, and particularly from solid-state NMR experiments, have formed the basis of a high resolution

model of the A β 1–40 fibril: β -hairpins lying perpendicular to the fibril axis are associated into β -sheets that line up to form protofilaments, which are then assembled parallel into fibrils (Fig 1.).

Fig 1. A. and B. Cross section of an A β 1–40 fibril . **C.** Structural model for A β 1–40 fibrils

Protofilaments are thus thought to represent an 2–3-nm-diameter structural unit within the amyloid fibril (Fig. 2.). During amyloidogenesis the formation of fibrils is preceded by the appearance of globular aggregates that are thought to fuse, by not fully understood mechanisms, into fibrillar structures. Recently, curved, beaded, 200-nm-long and 6–8-nm-wide fibrillar precursors were described to appear in the amyloidogenetic pathway, which were called protofibrils. The protofibrils are thought to go through a structural transition on their way to forming the amyloid fibril. The exact nature of structural dynamics within the amyloid fibril during amyloidogenesis, however, remains to be resolved.

Fig. 2. The hierarchy of structure from the A β peptide folded into a β -pleated sheet structure through protofilaments to amyloid fibrils.

INVESTIGATION OF AMYLOID FIBRILS WITH ATOMIC FORCE MICROSCOPY

The atomic force microscopy (AFM) has been extensively utilised to study amyloid fibrils and aggregates in the last decade. This technique has made possible many advances to understand the behavior of the process of amyloidogenesis. The greatest achievement of the AFM is the possibility to study amyloids in a hydrated environment and enabling the visualisation of dynamic events like the nucleation of the amyloid protein or peptides and fibril formation and aggregation.

The AFM can take images in solution at distinct time points as well as generating time-lapse images about the initial steps of amyloid formation like seed formation and about growing fibrils and about the development of matured aggregates. With this technique it is possible to study the rates of fibrillogenesis, as well as mapping the progression of variations in morphologies and the development of structural hierarchy. Furthermore, events can be studied under conditions close to the native physiological state.

NANOTECHNOLOGICAL APPLICATIONS OF AMYLOIDS

A special advantage of amyloid peptides is that variants suitable for a particular application may be generated by chemical or biotechnological methods. Once the fibrils are formed, they possess high stability under relatively harsh physical and chemical conditions. For nanotechnology applications, well-controlled orientation and growth of the fibrils are also desirable. A preferential orientation of A β 1–42 sheets has been observed on a graphite surface. In the presence of the biogenic polyamine putrescine the oriented growth of α -synuclein sheets on mica has been found. Partial, radial fibril orientation can be observed in

amyloid spherulites. Furthermore, amyloid plaques themselves may be considered as partially ordered assemblies of fibrils. However, the general global disorder in amyloid fibrillar arrangements currently stands in the way of their widespread use in nanotechnology applications.

AIMS

1. Characterise the morphology of A β 25-35, A β 25-35_G25Ac, A β 25-35_K28Ac, A β 1-40 and A β 1-42 amyloid fibrils with atomic force microscopy.
2. Characterise the nanomechanical behavior and nanomechanical fingerprint of A β 25-35, A β 25-35_G25Ac, A β 25-35_K28Ac A β 1-40 and A β 1-42 amyloid fibrils with In-Situ force spectroscopy.
3. Characterise the orientated arrangement, morphology, binding properties and behavior of A β 25-35, A β 25-35_G25Ac, and A β 25-35_K28Ac fibrils on mica.
4. Investigate the development of single A β 25-35 and A β 1-42 fibrils on mica and HOPS surface respectively with scanning-force kymography.

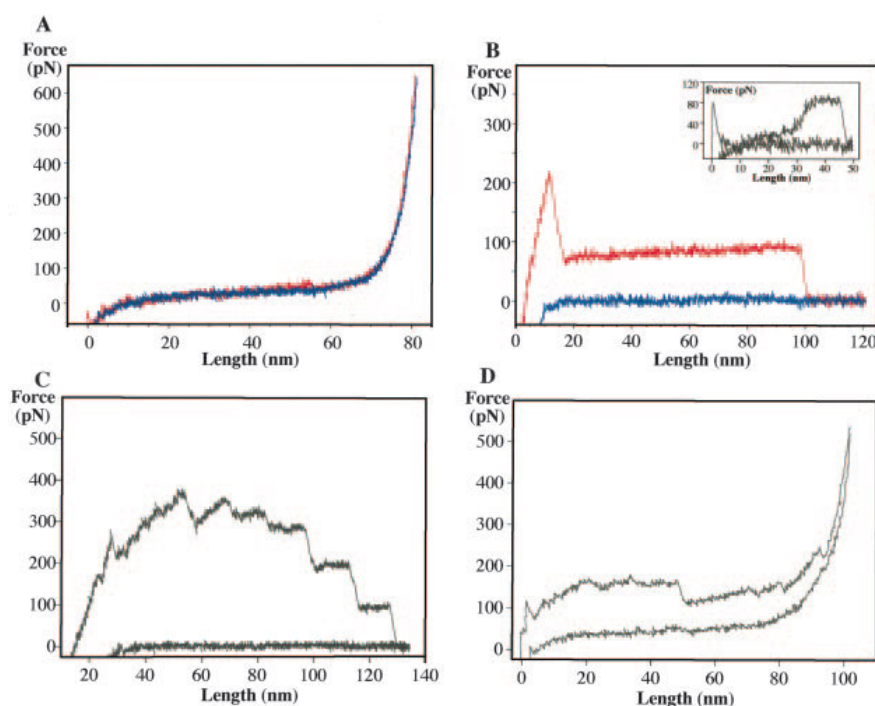
RESULTS AND DISCUSSION

MORPHOLOGY AND NANOMECHANICS OF A β -FIBRILS

NANOMECHANICAL PROPERTIES OF A β -FIBRILS

Amyloid fibrils formed from A β 1–40 or A β 25–35 peptides were mechanically manipulated using single molecule AFM. The fibrils were covalently attached to the surface. The force and extension data collected during the stretch-relaxation cycles provided a description of the mechanical response of the fibrils. The mechanical behavior of the two different amyloid fibrils was qualitatively similar.

Two fundamental types of mechanical responses were deduced: (a) fully reversible, non-linear elasticity (Fig. 3A) with the contour length often exceeding 100 nm, and (b) force plateau characterized with a constant force level during stretch (Fig. 3B). During extension the force plateau was sometimes preceded with a non-linear elastic response (Fig. 3B, inset) and usually ended with an abrupt force drop. Most frequently the two fundamental processes were combined into complex, hierarchical mechanical responses: force plateaus were superimposed onto one another (Fig. 3C) or onto a non-linear force curve (Fig. 3D). Superimposed force plateaus usually ended with a series of decreasing force steps resulting in a descending staircase pattern.

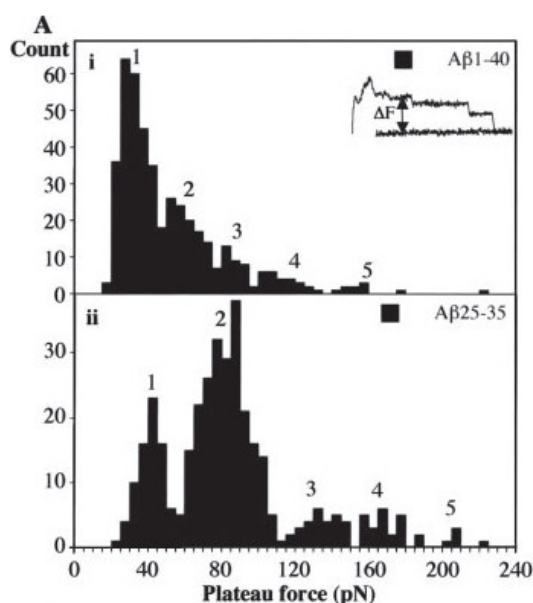

Fig. 3. Various force responses of mechanically manipulated A β -fibrils. **A**, example of pure non-linear elasticity observed in A β -fibrils. **B**, example of single force plateau. Inset, force plateau preceded by elastic response. The initial nonlinear elastic force curve merges into a force plateau. **C**, several force plateaus superimposed onto one another, forming a descending staircase. **D**, force plateaus and staircase superimposed onto non-linear elastic response.

Our results suggested that the mechanical response is determined by the elasticity and interactions of an element within the structural hierarchy of the mature A β -fibril. These complex mechanical responses can be most plausibly explained by a reversible unzipping of long elastic β -sheets from the fibril.

NANOMECHANICAL FINGERPRINT OF A β -FIBRILS

We measured the height of the plateaus to determine the force which is needed for unzipping of long elastic β -sheets from the A β -fibrils. The plateau force histograms revealed multimodal distribution for A β 25–35 (Fig. 4A, ii) and pointed to multimodality for A β 1–40 (Fig. 4A, i). The peaks corresponding to the smallest plateau forces appeared at 33 pN and 41 pN for A β 1–40 and A β 25–35, respectively. The rest of the peaks appeared at forces that are integral multiples of the 33- or 41-pN unit forces.

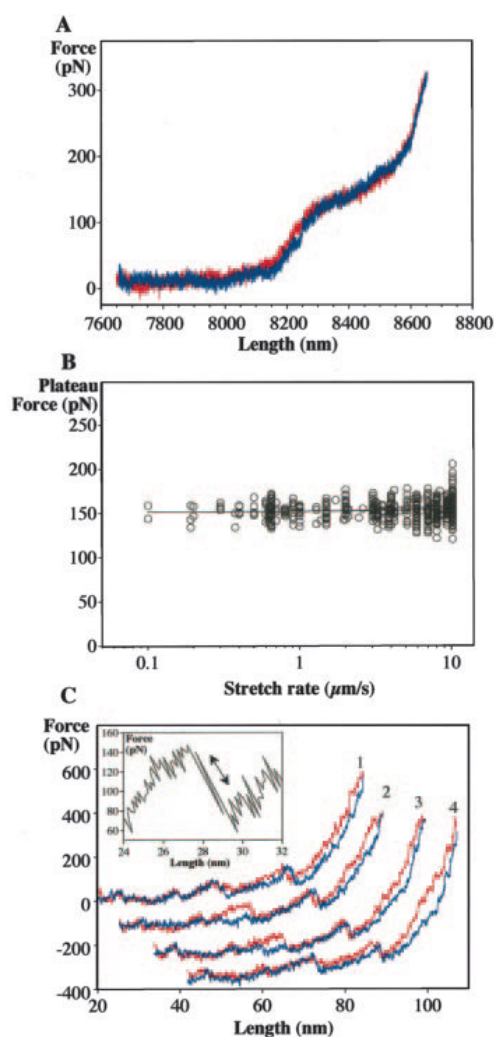
Fig. 4. Nanomechanical fingerprint of A β -fibrils. Distribution of plateau forces for A β 1–40. (**A, i**) and A β 25–35 (**A, ii**) fibrils. Numbers above histogram peaks indicate the putative number of elastic strands involved in the transition. **A, i, inset** illustrates the definition of force plateau height.

We observed a significant difference between the unit unzipping forces for A β 1–40 and A β 25–35 fibrils. The multiple peaks in the plateau force histograms (Fig. 4.) were interpreted to arise from the simultaneous unzipping of strands containing different numbers of β -sheets. Accordingly, the smallest unit forces of 33 or 41 pN correspond to the unzipping of single A β 1–40 or A β 25–35 β -sheets from the fibril, respectively.

At present we can only speculate about the origin of the differences between the unit unzipping forces of A β 1–40 and A β 25–35 β -sheets. Considering that amino acid side chain interactions determine the strength of interaction between parallel β -sheets, the origin of the unzipping force difference could be because of differences in the arrangement of the exposed side chains. One possibility is that Lys-28, which participates in forming a salt bridge with Asp-23 that stabilizes the hairpin structure of the A β 1–40 peptide, is exposed in A β 25–35 and may form a relatively strong interaction with Met-35 of the neighboring peptide, resulting in greater unzipping forces

REVERSIBILITY OF FORCE PLATEAU AND FORCE STEP

The lack of force hysteresis often seen in the force responses (Fig. 5) indicates that the mechanically perturbed amyloid fibril system passes through identical structural states during stretch and release and is in thermodynamic equilibrium at each point of extension. The absence of stretch-rate dependence of plateau force (Fig. 5B) indicates that the equilibrium is highly dynamic and the system fluctuates between the (associated and dissociated, or zippered and unzipped) states on a time scale that is much faster than that of the pulling experiment.

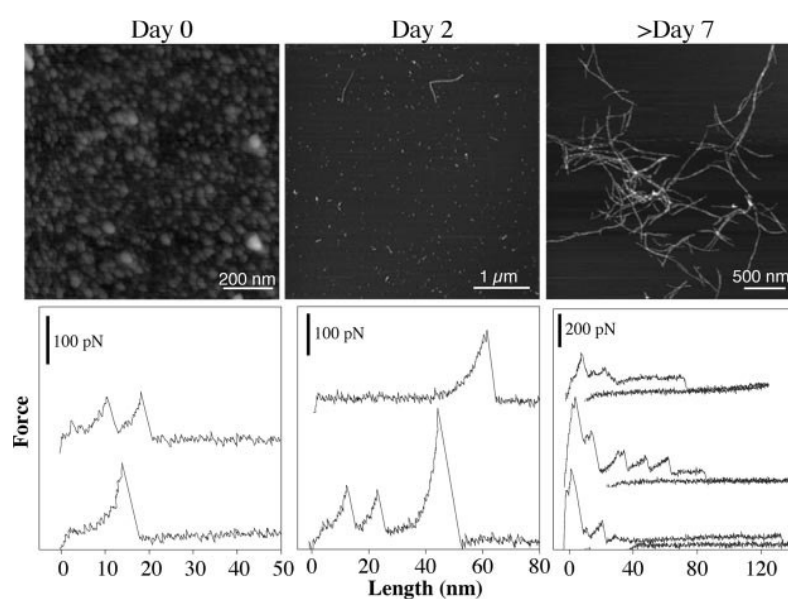

Fig. 5. Reversibility and repeatability of the unzipping transition and force staircase. **A**, reversible force plateau, where the plateau is coupled with non-linear elastic response. **B**, plateau force as a function of stretch rate. The plateau force was measured for the same strand stretched repeatedly at different rates. **C**, reversible descending force staircase coupled with non-linear elastic response recorded in four subsequent stretch-relaxation cycles. Inset, enlarged view of the transition showing fluctuations between the high force and low force states (double arrow).

TIME-DEPENDENT AFM IMAGING AND FORCE SPECTROSCOPY

The force spectroscopy results suggested that during stretch elastic strands are pulled off the A β -fibril surface. To explore the nature of these strands, time-dependent AFM imaging and force spectroscopy experiments were performed. Fig. 6. shows the results for A β 1–40 fibrils. Shortly after dissolution in PBSA buffer, globular aggregates were present, but filamentous structures were not observed (Fig. 6, Day 0). In the corresponding force spectra an occasional force sawtooth was observed, but force plateaus and complex force patterns were absent. The length of the captured molecular species was 20 nm. The observed mechanical behavior describes most likely the capture, unfolding, and release of oligomers of the A β -peptide. Force plateaus, non-linear elastic responses with long contour lengths, and various combinations of these mechanical responses were observed only after the third day and became prominent in preparations more than 1 week old (Fig. 6, Day 7, lower panel). These preparations contained an abundance of mature A β -fibrils.

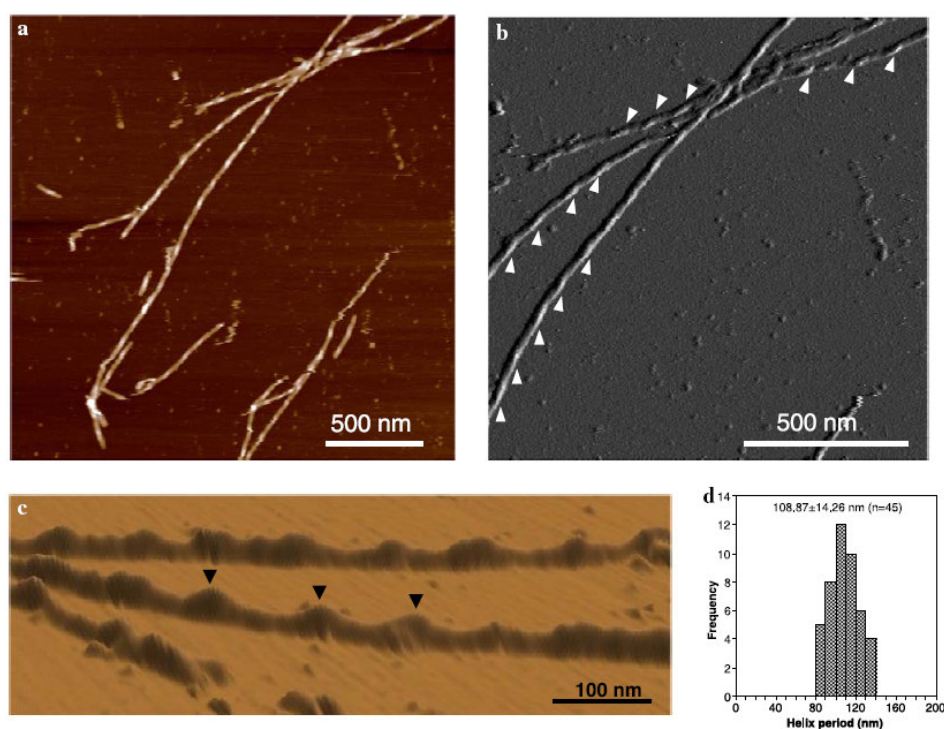
Fig. 6. Atomic force microscopy (**upper panel**) and single molecule force spectroscopy (**lower panel**) of A β 1–40 as a function of incubation time. Incubation time is shown in days following the dissolution of liophilized peptide (0.5 mg/ml) in PBSA buffer.

Thus, the time-dependent AFM imaging and force spectroscopic results allowed the tentative conclusion that the prominent mechanical responses (Fig. 3) are associated with mature A β -fibrils.

ATOMIC FORCE MICROSCOPY INVESTIGATION OF A β 1-42 FIBRILS

MORPHOLOGY OF A β 1-42 AMYLOID FIBRILS

Images of surface-adsorbed A β 1–42 fibrils, acquired using non-contact AFM, are shown in Fig. 8. Although the fibrils sometimes had a smooth surface, most often they displayed helical appearance. Fibrils with long helical pitch are shown in Figs. 7A-C. The periodicity in these fibrils was 108.87 ± 14.26 nm (Fig. 7D). We observed a left-handed helical arrangement regardless of the periodicity. The left-handed helices can be particularly well identified in Figs. 7B.

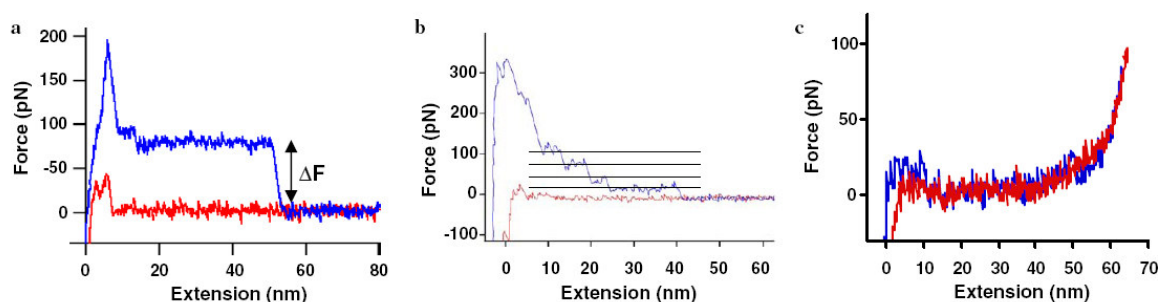

Fig. 7. Structural analysis of A β 1–42 fibrils with AFM. **A.** Scanning AFM image of A β 1–42 amyloid fibrils adsorbed to freshly cleaved mica. Height contrast image collected in non-contact mode in liquid. **B.** An enlarged portion of the image displayed in amplitude contrast. Arrowheads indicate the location and orientation of the helical twist. As evidenced by the image, these fibrils display a lefthanded helical structure. **C.** Three-dimensional rendering of the surface topography of A β 1–42 fibrils. Arrowheads indicate periodic height maxima. **D.** Distribution of the distance between neighboring height maxima along the contour of A β 1–42 fibrils. The mean spacing is 108.87 ± 14.26 nm.

The mean topographical height of the fibrils, which reflects their diameter, was 4.77 ± 1.82 nm. The height histogram (not shown) displayed multimodal distribution with peaks at approximately 4, 6, 9, and 12 nm.

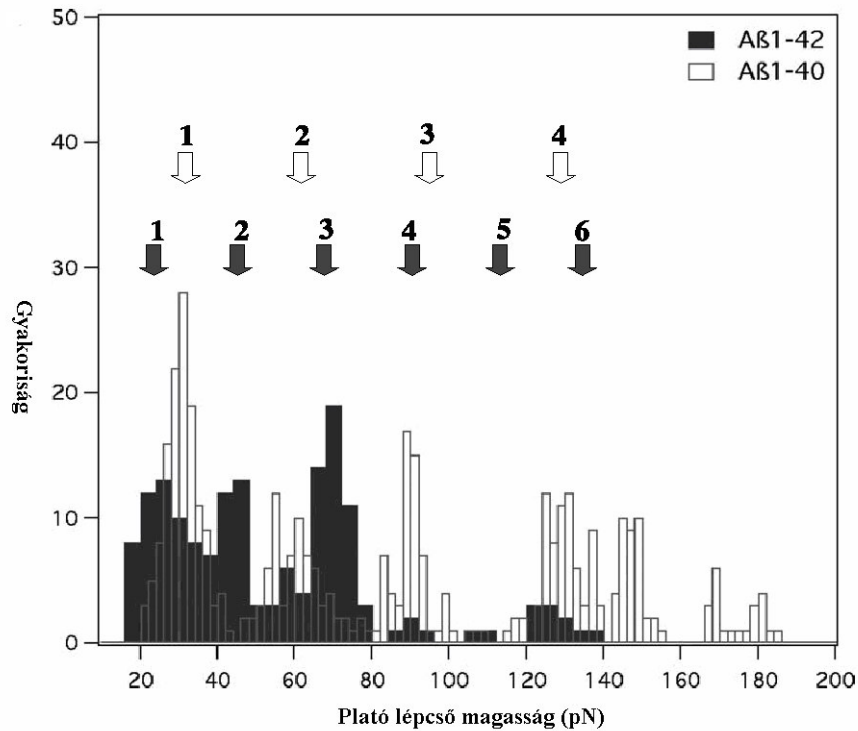
VI.2.2 NANOMECHANICAL PROPERTIES OF A β 1-42 FIBRILS

Force curves obtained during nanomechanical manipulation of A β 1–42 fibrils are shown in Fig. 8. These force curves, which describe a set of molecular characteristics and transitions are referred to as force spectra. Two basic types of force responses could be discerned. The first type of characteristic force response is the force plateau (Fig. 8A), which often occurs as a set of hierarchical force steps (Fig. 8B). The force plateau is characterized by constant force during extension. The plateau typically ends with an abrupt decrease in force. The second type of force response is non-linear elasticity (Fig. 8C). Sometimes fully reversible non-linear stretch and relaxation curves were observed (Fig. 8C).

Fig. 8. Force versus extension curves of Ab1–42 amyloid fibrils. Stretch and release data are displayed in blue and red, respectively, except where otherwise indicated. **A.** Representative force plateau. ΔF marks the height of the force plateau. **B.** Force staircase with contiguous, progressively decreasing force plateaus. Dotted lines mark the plateaus. **C.** Fully reversible, non-linear elasticity.

From the height of consecutive force plateaus a forcestep-height histogram was constructed for the A β 1–42 amyloid fibril (Fig. 9) The histogram displayed multimodal distribution with peaks at 23, 45, 70, 90, 110, and 130 pN. For comparison, Fig. 9 also shows the distribution of plateau forces obtained earlier for A β 1–40.

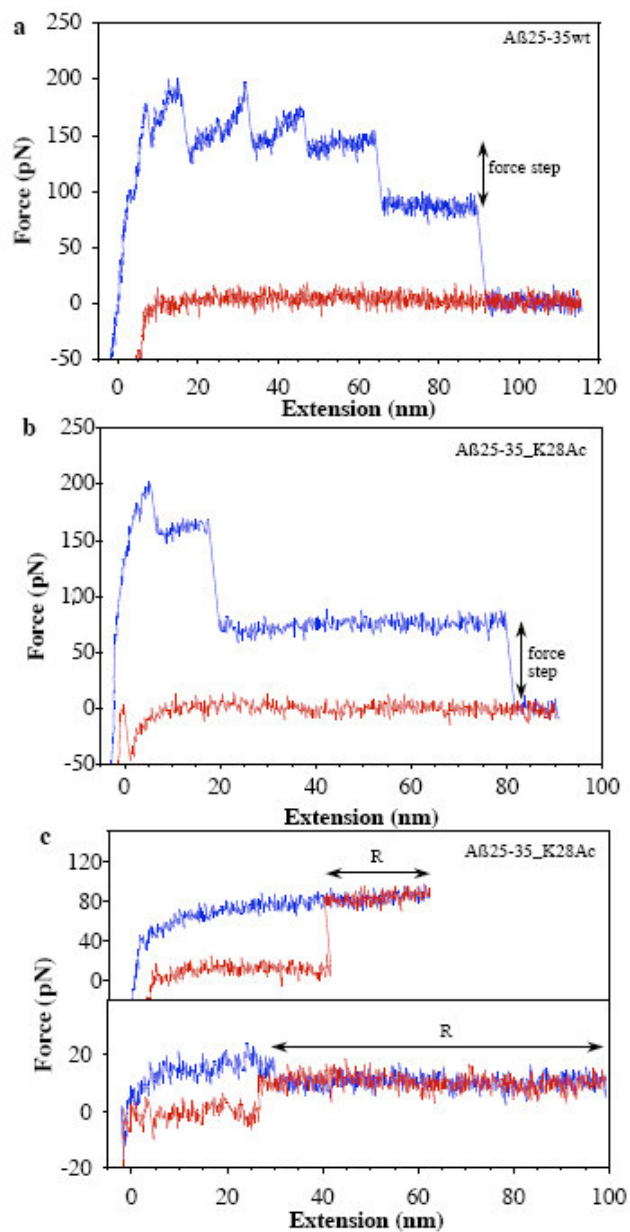

Fig. 9. Plateau force step distribution. The plateau force histogram of Aβ1–42 is compared with that of Aβ1–40 . Aβ1–42 and Aβ1–40 histograms are displayed with dark gray and transparent bars, respectively. The numbers and arrows above the histogram peaks indicate the number of Aβ-subunit sheets unzipped in a given force plateau.

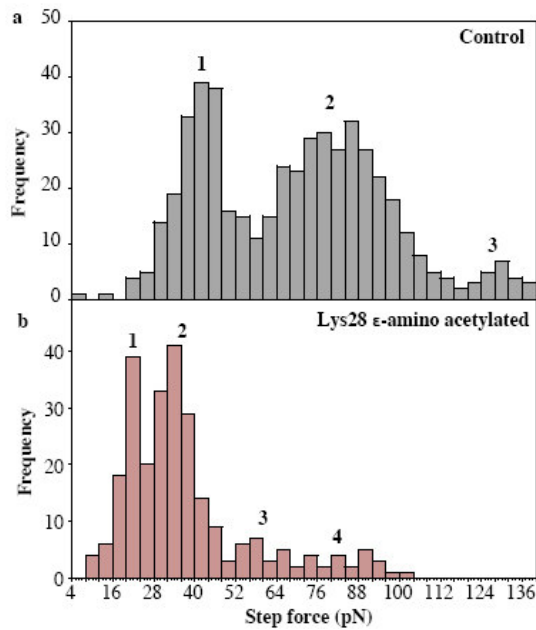
NANOMECHANICAL STABILITY OF THE Aβ25-35_K28AC FIBRILS

The force spectra of the acetylated Aβ25-35 amyloid fibrils displayed multiple force steps (Fig. 10). The force steps arise as the hierarchical combination and superimposition of several force plateaus. During the force plateau a constant force level is maintained during extension of the molecular system. A force plateau ends with an abrupt, stepwise decrease in force.

The height of the plateau is related to the energy of the bond(s) holding the β-sheets associated to the fibril surface, provided that the system is in thermodynamic equilibrium.

Fig. 10. Force spectra of amyloid fibrils. **A.** Force spectrum of A β 25-35wt fibril. Lines with two arrowheads mark the concept of the force step analyzed our study. **B.** Force spectrum of A β 25-35_K28Ac fibril. **C.** Examples of reversible force plateaus of A β 25-35_K28Ac fibrils. Reversible regions (R) are indicated with dotted lines with two arrowheads

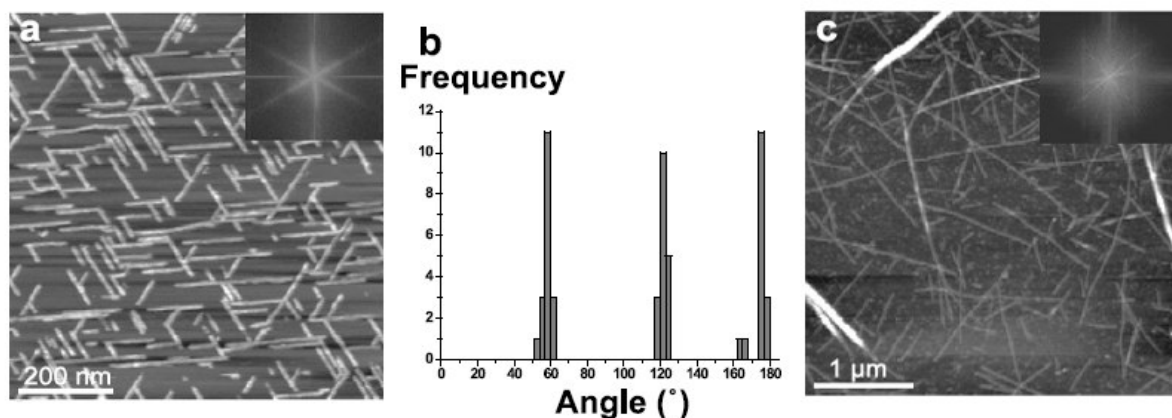
Fig. 11. Step force statistics of A β 25-35wt **A.** and A β 25-35_K28Ac **B.** The numbers above the histogram peaks indicate the number of β -sheets unzipped.

The force-step histograms displayed multimodal distribution for both A β 25-35wt and A β 25-35_K28Ac (Fig. 11.). The histogram peaks appeared at forces that are integer multiples of a fundamental force. The peaks therefore correspond to forces necessary to unzip integer multiples of β -sheets, and the fundamental unzipping force, identified as the lowest-force histogram peak, corresponds to the unzipping force of a single β -sheet. The fundamental unzipping forces were 42 pN and 20 pN for A β 25-35wt and A β 25-35_K28Ac, respectively. Thus, significantly lower forces are required to unzip β -sheets formed of the lysine28-acetylated A β 25-35 peptide than of the wild type. Presumably, acetylation weakens the interactions of the peptide, and therefore the β -sheet, with its structural neighborhood. One possibility is that the weakening is caused by the abolishment of the positive charge of the Lys28 ϵ -amino group by acetylation. The electrostatic interaction between the Lys28 ϵ -amino group and the C-terminus of a neighboring peptide may stabilize the A β 25-35 fibril. Lys28 acetylation may therefore abolish the electrostatic stabilization.

POTASSIUM DEPENDENT ORIENTATED ARRANGEMENT OF A β 25-35 FIBRILS ON MICA

MORPHOLOGY OF A β 25-35 FIBRILS ON MICA

It has been shown that charged surfaces interact with A β 25–35 suggesting that its binding, and possibly its orientation, may be controlled by electrostatic mechanisms. To explore this possibility, here we investigated the formation of A β 25–35 fibrils on a negatively charged mica surface by using AFM methods. Mica is a phyllosilicate, in which Si, Al, P and O atoms are organized into crystalline layers held together by K⁺. On the cleavage surface of mica, hexagonally ordered O ions form K⁺-binding pockets. A β 25–35 fibrils displayed a highly ordered trigonal arrangement on a freshly cleaved mica surface (Fig. 12A). There was an angle of 120° between each of the three main orientation directions, which manifested in a regular hexagonal pattern in the 2D FFT image (Fig.12A inset) and 60° between individual fibrils (Fig. 12B).

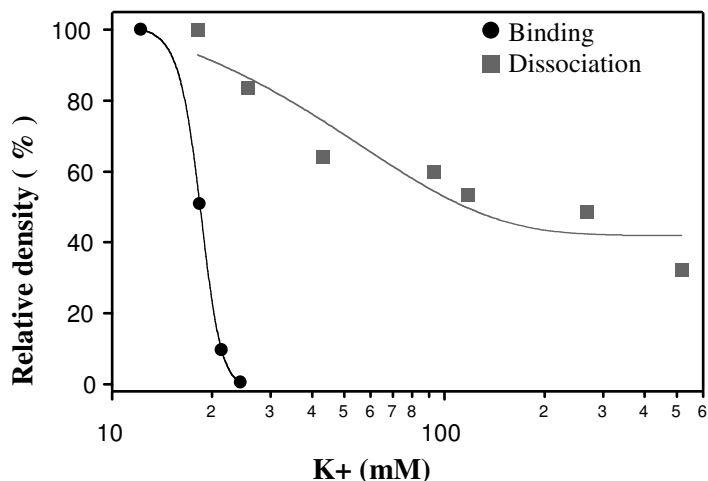

Fig. 12. AFM images of A β 25–35 fibrils bound to different substrate surfaces. **A.** A β 25–35 fibrils on mica. Inset, FFT of the AFM image. **B.** Distribution of orientation angles of A β 25–35 fibrils on mica. **C.** A β 25–35 fibrils on glass. Inset, FFT of the AFM image.

EFFECT OF CATIONS

The binding of A β 25–35 to mica showed a strong K⁺ sensitivity and specificity. In the case of the mica surface pre-coated (at low KCl concentration) with A β 25–35 fibrils, the KCl concentration could be increased up to 500 mM and no major fibril dissociation was observed (Fig. 13.). The K⁺ sensitivity of binding indicates that A β 25–35 peptides compete for the K⁺

-binding pocket on the mica surface. Because K⁺-binding on the mica surface is highly specific due to spatial constraints, other monovalent cations such as Na⁺ are less effective in inhibiting A β 25–35 binding.

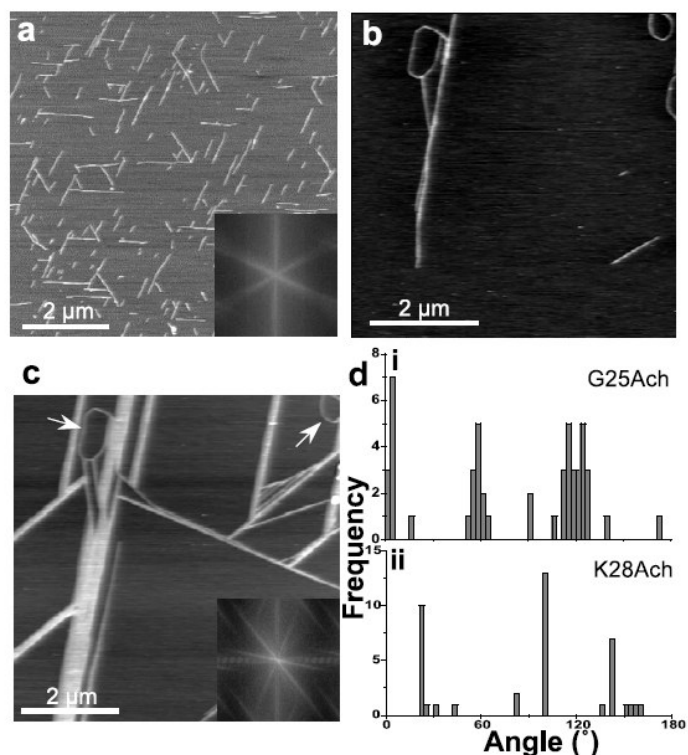

Fig. 13. Relative surface density of A β 25-fibrils on mica as a function of KCl concentration. The effects on binding and dissociation are compared.

EFFECT OF PEPTIDE ACETYLATION ON ORIENTATION

To test the role of positively charged groups of A β 25–35 in oriented binding to mica we investigated the properties of peptides acetylated on either the N-terminus (A β 25–35 G25Ac) or on the ϵ -amino group of Lys28 (A β 25–35 K28Ac) (Fig. 14.). Notably, the KCl sensitivity of binding was markedly increased for each of the acetylated variants (data not shown). Significant fibril binding to the mica surface was observed only at KCl concentrations below 3 mM. In the case of A β 25–35 G25Ac the global trigonal arrangement was maintained (Fig. 14A), but the deviation from the main orientations was increased (Fig. 14D). In the case of A β 25–35 K28Ac, the orientation angles differed significantly from those observed for the wild-type (Fig. 14B-C).

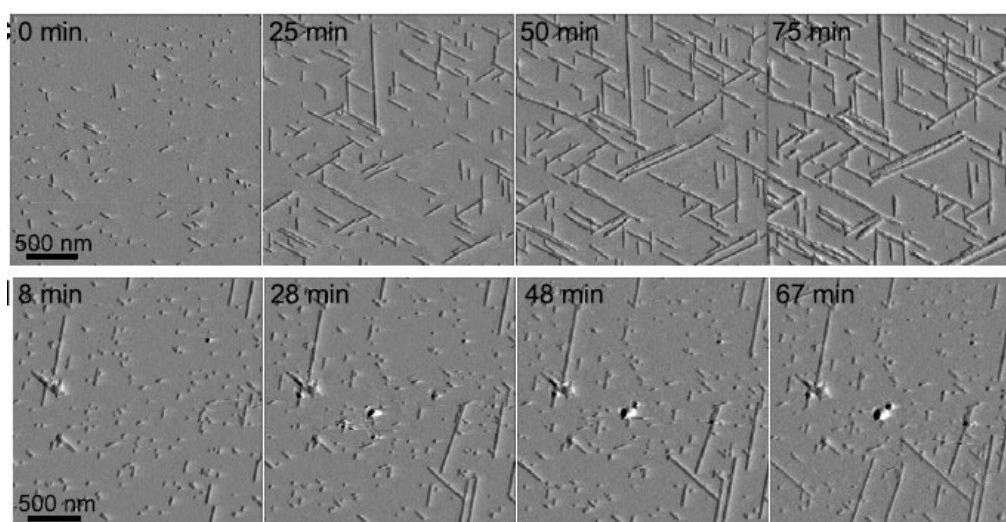
Fig. 14. Effect of chemical modification on the orientation of A β 25–35 fibrils on mica. **A.** AFM image of A β 25–35 fibrils assembled from peptides acetylated on the N-terminus (A β 25–35 G25Ac). Inset: FFT of the AFM image. **B.** AFM image of A β 25–35 fibrils assembled from peptides acetylated on the ϵ -amino group of Lys28 (A β 25–35 K28Ac). Fibril arrangement at the initial stages of incubation. **C.** AFM image of A β 25–35 K28Ac fibrils on mica after 1 h of incubation. Arrows point at circularly arranged fibrils. Inset: FFT of the AFM image. **D.** Distribution of orientation angles of the fibrils assembled from acetylated peptides. **(i)** Orientation angle histogram for A β 25–35 fibrils assembled from peptides acetylated on the N-terminus (A β 25–35 G25Ac). **(ii)** Orientation angle histogram for A β 25–35 fibrils assembled from peptides acetylated on the ϵ -amino group of Lys28 (A β 25–35 K28Ac).

Based on our experiments we may conclude that the special spatial arrangement of positively charged groups along the fibril, such as the Lys28 side chain in A β 25–35, play fundamental role in the oriented association to the mica surface.

TEMPORAL EVOLUTION OF ORIENTATION

Time-lapse AFM experiments with A β 25–35 peptide in PBS showed that seeds appear on the mica surface from which fibrils grow in the main orientational directions until they hit the side of an already developed fibril, where growth stops (Fig. 15. (upper panel)). Oriented fibrils grew at each of their ends with speeds up to 100 nm/min. Fibril growth proceeded until the fibril end reached a roadblock, typically in the form of another fibril lying across its growth path.

To further dissect the molecular events associated with oriented amyloid growth, we recorded time-lapse AFM images at increased K⁺ concentrations (30 mM), which we have previously shown to inhibit fibril binding. Although the binding of new fibrils became strongly inhibited, growth from pre-existing fibril seeds already bound to the surface proceeded, albeit with a reduced velocity (Fig. 15. (lower panel)).

Fig. 15. In situ time-lapse AFM of oriented A β 25–35 fibril growth. (Upper panel) KCl concentration was 10 mM. Both fibril growth and binding of new seeds are observed. (Lower panel) In situ time-lapse AFM of oriented A β 25–35 fibril growth in the presence of 30 mM KCl. The mica surface was pre-coated, for 1 min, with A β 25–35 fibrils in 10 mM KCl so as to establish seeds. Subsequently, peptides in the presence of 30 mM KCl were added. Notably, the binding of new seeds is abolished, but growth from existing seeds can be observed.

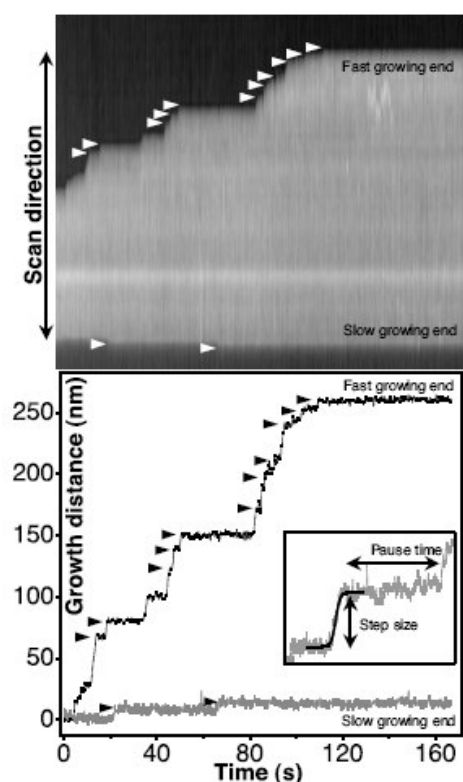
Thus, oriented A β 25–35 fibril formation on mica is likely to involve two different binding events: 1) binding of a peptide unit directly onto the mica surface and 2) binding of a peptide unit to the free end of a pre-existing fibril.

SCANNING FORCE KYMOGRAPHY

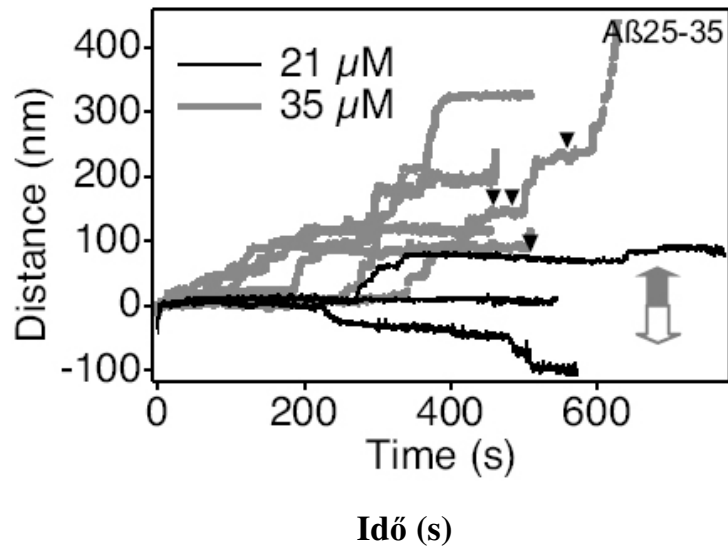
ASSEMBLY DYNAMICS OF INDIVIDUAL A β 25-35 FIBRILS

we explored the assembly dynamics of individual amyloid fibrils during template-assisted growth with exceptional spatial and temporal resolution. We focused on analyzing the dynamics of oriented growth of A β 25–25 fibrils on mica. In addition, the aggregation of the full-length amyloid peptide, A β 1–42 on graphite was monitored

As revealed by the scanning-force kymograms, A β 25–35 fibrils grew on both ends, but the net rate was greater on one of them (fast-growing end). The fast-growing end of different fibrils may point at opposite directions despite identical axial orientation, indicating that polarization is independent of the surface and is probably due to the characteristics of the fibril. Fibrils grew on mica and the surface of an already existing fibril. The assembly dynamics of such fibrils were similar to those of the underlying one. The most prominent feature of the self-assembly dynamics was discontinuous growth (Fig. 16.) Bursts of rapid step-like growth were interrupted with pauses of variable time period. In fact, net fibril growth was achieved via an assembly of consecutive steps and pauses.

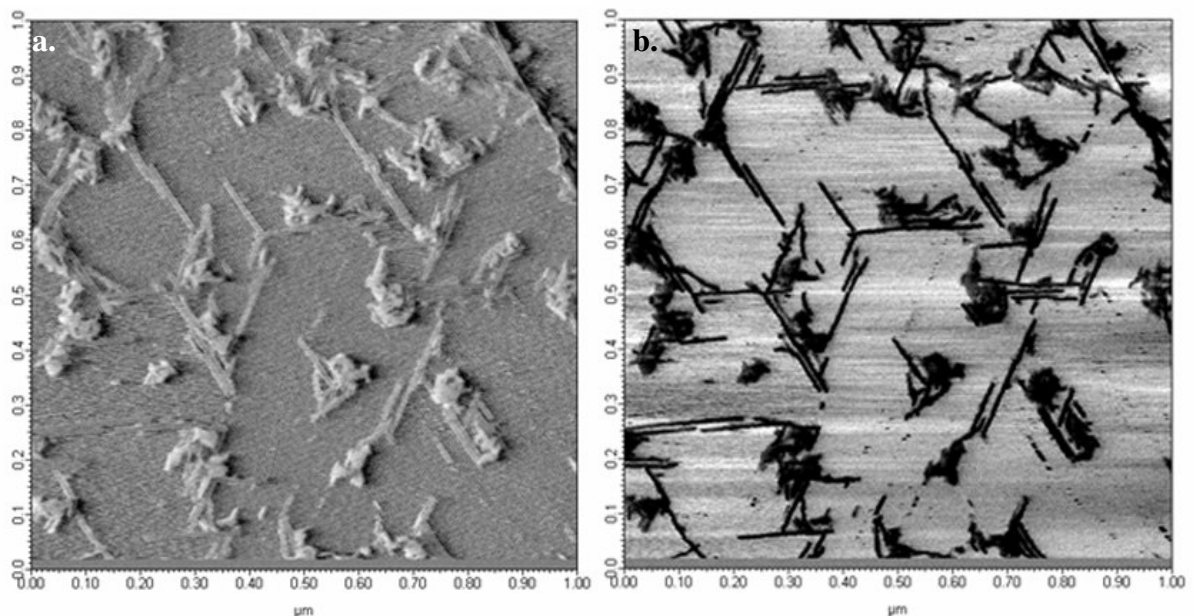
Fig. 16. Kymogram (**Upper**) converted to a time-dependent growth–distance plot (**Lower**). White and black arrowheads mark corresponding small growing steps. (**Inset**) Example of sigmoid fit onto a growth step.

Fig. 17. Concentration-dependent kymograms of A β 25–35 fibrils, demonstrating stepwise disassembly events. Gray and white block arrows indicate assembly and disassembly directions, respectively. Black arrowheads indicate backstep events.

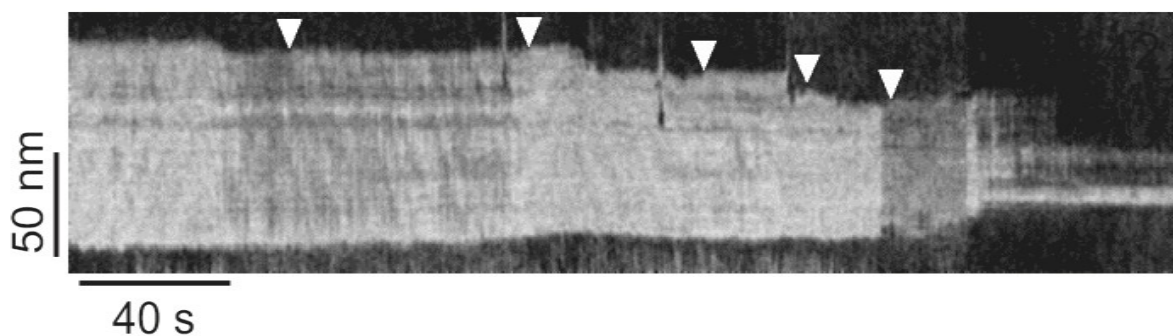
ASSEMBLY DYNAMICS OF INDIVIDUAL A β 1-42 FIBRILS

To investigate whether discontinuous dynamics is a general feature of epitaxial amyloid assembly, we examined the formation of fibrils from the full-length A β 1–42 peptide on a highly oriented pyrolytic graphite (HOPG) surface. The A β 1-42 fibrils have a hexagonal arrangement on HOPG surface.

Fig. 18. AFM image of hexagonally arranged A β 1-42 fibrils on HOPG surface. **A.** Amplitude contrast **B.** Phase contrast.

After a lag phase that lasted up to 60 min, oriented A β 1–42 fibrils with lengths up to several hundred nanometers were formed, which maintained a dynamic equilibrium characterized by stepwise length fluctuations. Kymograms of such fibrils (Fig. 19.) contained stepwise assembly and disassembly events and were often dominated by a net disassembly due most likely to the mechanical effect of the scanning AFM tip and to the weak interaction between A β 1–42 and graphite. Notably, the net length changes are partitioned according to fast and slow fibril ends, similarly to the A β 25–35 peptide.

Fig. 19. Kymogram of A β 1–42 on HOPG, revealing net stepwise disassembly. Grayscale intensity corresponds to the phase shift of the sinusoidally oscillated cantilever. White arrowheads indicate small assembly steps

GENERAL CONCLUSIONS

1. We characterized the nanomechanical properties and fingerprints of A β 1-42, A β 1-40 A β 25-35 and A β 25-35_K28Ac fibrils. Two fundamental types of mechanical responses were deduced in all type of examined A β -fibrils: (a) fully reversible, non-linear elasticity, and (b) characteristic force plateau characterized with a constant force level during stretch. We have mechanically manipulated individual amyloid β -fibrils and argued that their complex mechanical responses are most plausibly explained by a reversible unzipping of long elastic β -sheets from the fibril. The findings are thought to have important implications for understanding the structure, structural dynamics, and mechanisms of formation of amyloid fibrils. The reversible rebinding of β -sheets at high loads and loading rates to the underlying fibril surface indicates that the associated state is strongly favored and a mechanically perturbed amyloid fibril is rapidly recovered by zipping together the β -sheets.
2. We demonstrated that A β 25–35 fibrils display a highly ordered trigonal arrangement on mica, which is highly sensitive to K⁺ ions. Oriented fibril formation is the result of epitaxial filament growth rather than the binding of fibrils from solution. Mica-driven oriented amyloid fibril growth may have important implications for nanotechnology applications and also for understanding the mechanisms of fibril formation induced by charged surfaces. The oriented fibril arrangement could in principle be utilized to generate regular arrays of amyloid-based nanostructures. By using mutant A β 25–35 peptides containing amino acid residues with specific chemical reactivities (e.g. sulfhydryls), oriented arrays of molecular devices (e.g. motor proteins, enzymes) or electrically conducting nanoparticles may be constructed.
3. To explore the dynamics of amyloid self-assembly with highspatial and temporal resolution, we implemented a modified AFM method that we call scanning-force kymography. The method we used, scanning-force kymography, provided a glimpse at the dynamics of individual amyloid fibril self-assembly with unprecedented detail. Considering its simplicity and richness of high-resolution information, the technique may be used to analyze the assembly dynamics of a wide variety of linear biopolymers.

We demonstrated that A β 25-35 and A β 1-42 fibril assembly and disassembly were not continuous but proceeded in bursts of rapid steps interrupted with pauses that lasted for up

to tens of seconds. The stepwise assembly dynamics suggest that the amyloid fibril fluctuates between structural states in which growth may be either permitted or inhibited.

The observations suggest that amyloid assembly is a highly dynamic process, and the rapid stepwise dynamics may be a general feature of epitaxial amyloid growth.

PUBLICATIONS

PAPERS

1. Kellermayer, M.S.Z., Grama, L., Karsai, Á., Nagy, A., Kahn, A., Datki, Z. and Penke, B. Reversible unzipping of amyloid β -fibrils. *J. Biol. Chem.* **280(9)**, 8464-8470, 2005. IF 5,854 (2005)
2. Karsai, Á., Nagy, A., Kengyel, A., Mártonfalvi, Zs., Grama, L., Penke, B. and Kellermayer, M.S.Z. Effect of lysine-28 side chain acetylation on the nanomechanical behavior of Alzheimer amyloid β 25-35 fibrils. *J. Chem. Inf. Mod.* **45 (6)**, 1641-1646, 2005. IF 2.81 (2004)
3. Karsai, Á., Mártonfalvi, Zs., Nagy, A., Grama, L., Penke, B. and Kellermayer, M.S.Z. Mechanical manipulation of Alzheimer's amyloid β 1-42 fibrils. *J. Struct Biol.* **155**, 316-326, 2006. IF 3.49 (2005)
4. Árpád Karsai, László Grama, Ünige Murvai, Katalin Soós, Botond Penke and Miklós S Z Kellermayer
Potassium-dependent oriented growth of amyloid β 25–35 fibrils on mica
Nanotechnology 2007, 18. 345102 IF.:3,037 (2006)
5. Kellermayer MS, Karsai A, Benke M, Soós K, Penke B.
Stepwise dynamics of epitaxially growing single amyloid fibrils.
Proc Natl Acad Sci U S A. 2008 Jan 8;105(1):141-4. IF.: 9.643 (2006)

OTHER PUBLICATIONS

1. Csutora P., Karsai Á., Nagy T., Vas B, Kovács L.G., Rideg O., and Miseta A. Lithium induces phosphoglucomutase activity in various tissues of rats and in bipolar patients
Int J Neuropsychopharmacol. 2005 Nov 1;1:1-7 IF: 3,981 (2005)
2. Kiss, B., Karsai, Á. and Kellermayer, M.S.Z. Nanomechanical properties of desmin intermediate filaments. *J. Struct Biol.* **155**, 327-339, 2006 IF 3.49 (2005)
3. Miklós S.Z. Kellermayer, Árpád Karsai, András Kengyel, Attila Nagy, Pasquale Bianco, Tamás Huber, Ágnes Kulcsár, Csaba Niedetzky, Roger Proksch and László Grama. Spatially and temporally synchronized atomic force and total internal reflection fluorescence microscopy for imaging and manipulating cells and biomolecules. *Biohys. J.* 91, 2665-2677, 2006. IF 4.757 (2006)

4. Karsai A, Murvai U, Soós K, Penke B, Kellermayer MS. Oriented epitaxial growth of amyloid fibrils of the N27C mutant beta25-35 peptide. *Eur Biophys J.* 2008 Jan 9 IF.:1,825 (2006)

IMPORTANT POSTERS

1. Kellermayer, M.S.Z., Grama, L., Karsai, Á., Nagy, A., Kahn, A., Datki, Z. and Penke, B. Reversible unzipping of amyloid β -fibrils. *Biophys. J.* **88**, 198A-199A, 2005.
2. Kellermayer, M. S., Grama, L., Karsai, Á., Nagy, A., Kahn, A., Datki, Z., Penke, B. (2005) Structural dynamics of amyloid explored by manipulating individual fibrils *FEBS Journal* **272** (s1) F2-016P.
3. Miklós S.Z. Kellermayer, Árpád Karsai, Attila Nagy, András Kengyel, Tamás Huber, Zsolt Mártonfalvi and László Grama. Synchronized atomic force and total internal reflection fluorescence microscopy for imaging cells and biomolecules. *Biophys J.* **90**, 2006.
4. Árpád Karsai, László Grama, Attila Nagy and Miklós Kellermayer. Oriented, potassium-dependent binding of amyloid beta25-35 fibrils to mica. *Biophys J.* **90**, 2006.
5. Miklós S.Z. Kellermayer, Árpád Karsai, Margit Benke, Katalin Soós, and Botond Penke. Stepwise assembly dynamics of single amyloid fibrils revealed by scanning force kymography. *Biophys. J.* **92**. 2007.
6. Árpád Karsai, Ünige Murvai, Katalin Soós, Botond Penke, and Miklós SZ Kellermayer. Oriented, Chemically Functionalized Amyloid Network With Controllable Mesh Size For Nanotechnology Applications *Biophys. J.* **94**: 2790. 2008